

A gyártásszakosítás jogi szabályozása

Úgy tűnik, hogy a szakosítások és a kooperációk több KGST-dokumentum által követelt kétszínűsége — államközi-nemzetközi jogi és vállalatközi-polgári jogi szintje — megvalósult. Hogyan néz ki ez a kétszínűség a vállalatok gyakorlatában? Mi a kétszínűség mai valós értéke?

★

1979-ben a tagállamok kidolgozták a termelészakosítás és kooperáció általános feltételeit (TKÁF). Ez arra hivatott, hogy az általános szállítási feltételekhez hasonlóan keretel adjon a vállalatközi polgári jogi szakosítási szerződéseknél. Csak hogy a feltételekbe több államközi szintre utaló nemzetközi jogi megoldás is bekerült. Ilyen például a termelés leállítására vonatkozó szakasz; a meghatározottak értekezlete, a „letéteményes” intézmények beiktatása; a szakosítási szerződések, külkereskedelmi hosszú távú árucserre-forgalmi megállapodásokba, illetve éves jegyzőkönyvbe való felvétele stb. Jellemző, hogy a szakosítási szerződések 1980-as meghosszabbításakor is általában fennmaradt a felek országok — és nem vállalatok — szerinti feltüntetése.

Emellett a szabályozás több ellentmondást mutat. Lehetővé teszi a termelő vállalat részvételét is a szerződésekben. Ugyanakkor a szigorú külkereskedelmi monopólium miatt valójában — mint hogy éppen a szakosított termék szállítására nem vállalatnak kötelezettséget — a szakosítási szerződésben jogilag nem szerepelhetnek.

A kérdés az: hogyan lehet vállalati szinten a szakosításnak és kölcsönös szállításoknak megfelelő termelés-szervezési kötelezettséget vállalni. Ez utóbbi kétszínűségről megragadható vállalati hatáskörben és kifejezhető polgári eszközökkel. Az előbbi viszont nem. Innen adódik az árucserre-forgalmi megállapodásokba való felvétel kötelezettségének tartalmatlansága vállalati szinten.

De érdekes módon a TKÁF felelősségi rendszere is a kereskedelem-szervezési funkcióra koncentrált: a szakosított termékre vonatkozó külkereskedelmi adásvételi szerződések megkötésének késedelmét, illetve elmaradását állítja a kö-

zéppontba. Kitér viszont a szakosítási kötelezettségvállalás szankcionálása elől. Igaz, hogy közvetetten ez az alapvető termelés-szervezési kötelezettség is szankcionálva van. Csak hogy a forgalmi szférában e kötelezettség megszegése a külkereskedelmi adásvételi szerződéskötési kötelezettség megszegéséhez vezet.

Nem meglepő ezek után, hogy a szakosítási szerződések minden lényeges elemét meghatározzák — egészen a szállítandó áru darabszámaig és paramétereig — a külkereskedelmi szerződéseknek. Eltérésre csak akkor van lehetőség, ha ezt a szakosítási szerződés kifejezetten megengedi. Ebből a helyzetből azonban az adódik, hogy a felek közötti pontosítási, illetve az árra mindenképpen kiterjedő alkufolyamat lezártaival utólag lehetetlen „felelőt” találni, ha a külkereskedelmi szerződést késve kötik meg, hiszen a késésért mindkét fél egyformán felelős. Így tehát ha a szakosítási szerződés lehetőséget ad a pontosításra, ezzel saját magát kérdőjelezi meg hiszen a szerződés „megszegéséért” aligha lehet bárkit is felelőssé tenni). Ha viszont ilyen lehetőség nincs, akkor valamelyik a szakosítási vagy a külkereskedelmi adásvételi szerződés létjogosultságát kell megkérdőjelezni.

★

A gyakorlatban azonban a szakosítási szerződés alapjául általában valamilyen államközi döntés (hosszú távú program, alprogram, ajánlás) szolgál, aminek alapján először a kormány- vagy főhatóságok közötti nemzetközi jogi megállapodást kötik, és csak ezek tartalmát szigorúan követve kötik meg a vállalatok közötti szakosítási, majd azok tartalmát az árucserre-forgalmi egyezményekben bevéve, a konkrét külkereskedelmi adásvételi szerződéseket. Ez nem is véletlen, hiszen a termelés-szervezés a KGST-tagállamok túlnyomó többségében kizárólagosan állami funkció.

A kérdés az, hogy hogyan juthat kifejezésre a gyakorlatban a vállalati termelés-szervezési, szakosítási funkció, amit a TKÁF kifejezetten — bár szankcionálatlanul — tartalmaz. Más szóval: mi a tárgya a szakosítási szerződéseknek? Láttuk, hogy ahol a termelés-szervezési

elem megjelenik, erre komoly ellentmondások kíséretében kerül sor. Végeredményben úgy tűnik, hogy számos termelés-szervező vonása ellenére a TKÁF — összhangban a KGST reálgazdasági tényeivel — alapvetően kereskedelem-szervezési orientáltságú: lényegét tekintve nem nő túl a hosszú távra szervezett külkereskedelmi árucserre keretein, de az adott integrációs mechanizmusban erre lehetőség sincs.

A komplex program ugyan eredetileg olyan integrációs mechanizmust vázolt fel, amelyet a tervezési együttműködés elsődlegessége alapján a vállalati kezdeményezésre való építés egyaránt jellemzett. Ténylegesen azonban az áru- és pénzügyviszonyok fejlesztésének a tervezettől való lényeges lemaradása szükség-szerűen vezetett a tervoldal az államközi szint túlsúlyához. Az eredeti elképzelésbe a vállalati termelés-szervezési, szakosítási funkció és annak jogi megragadása még harmonikusan illeszkedett. Az integrációs mechanizmus mai valóságában a TKÁF-be belefoglalt funkció már nem tud létezni.

★

Összegezve azt lehet megállapítani, hogy a szakosítási viszonyokat államközi szinten a lényegében véve mindentudó kiterjedő termelés-szervezési és a kereskedelmi kapcsolatok zömét átfogó kereskedelem-szervezési funkció jellemzi. A részletekbe menő kereskedelem-szervezés viszont vállalati funkció. Ennek megfelelően nemzetközi jogi elemek vállalati kapcsolatokba való bevitelére nincs szükség, hiszen a kereskedelem-szervezés polgári jogi eszközökkel kifejezhető.

A vállalati szintű szakosítási tevékenységre vonatkozó jogi szabályozás tehát akkor kelthető életre, ha az integrációs mechanizmus valódi vállalati autonóm termelés-szervező döntésekre lehetővé teszi, az ehhez szükséges közgazdasági feltételrendszert megteremt. Mindaddig vállalati szinten meg kell elégedni a külkereskedelmi árucserre-kapcsolatok szabályozásával, mint ami erre a szintre tartozik. Ezen túlmenő kapcsolatot pedig egyelőre szükségképpen az államközi, főhatósági szint számára kell fenntartani. **Vörös Imre**

NEMZETKÖZI ENERGIAPIAC

CSÜKKENŐ OLAJFOGYASZTÁS

A párizsi Nemzetközi Energiaügynökség most közzétett adatai szerint az OECD-tagországokban az idei első negyedévben 7,4 százalékkal, 364 millió tonnára esett vissza a kőolajfogasztás az 1982. évi első három hónap szintjéhez viszonyítva. A földgáz felhasználása ennél is nagyobb mértékben, 9,5 százalékkal csökkent és 231 milliárd köbmétert tett ki. A visszaesésben egyaránt szerepe van a tavalyinál enyhébb időjárásnak, a racionálisabb energiagazdálkodásnak, a lassú gazdasági növekedésnek és az alternatív energiaforrások fokozott igénybevételének. Ugyanakkor az OECD-országok olajimportjában a csökkenés több mint kétszeres, 17,5 százalékos volt, mint a felhasználásban, miközben a saját olajtermelésük mintegy 3,5 százalékkal nőtt.

HÍRADÁSTECHNIKA

AMERIKAI—HOLLAND KÖZÖS VÁLLALAT

Mint az N. V. Philips elnöke az elmúlt napokban bejelentette: megállapodás jött létre a holland és az amerikai AT & T konzern közötti vegyesvállalat alapítására, amelynek tevékenységi köre telefon- és más távközléstechnikai rendszerek gyártására irányul. Az AT & T elsősorban technológiával, a Philips pedig világméretű piaci szervezetével járul hozzá az új vállalat működéséhez. A vegyesvállalat székhelye Hollandiában lesz, de leányvállalatokat létesít több nyugat-európai országban is, sőt — a Philips elnökének nyilatkozata szerint — a két konzern közötti együttműködés előreláthatóan kiterjed majd a Közel-Keletre, Afrikára és Latin-Amerikára is. Az új vállalat 5000 főt foglalkoztatni — ebből 3000-et Hollandiában — és 1984 elején kezd meg működését.

KÍNA

OLAJKUTATÁSI MEGÁLLAPODÁSOK NYUGATI VÁLLALATOKKAL

Armand Hammer, az Occidental Petroleum elnöke, az elmúlt napokban Pekingben öt éves megállapodást írt alá a kínai nemzeti olajvállalattal (CNOOC) a dél-kínai partok közelében kijelölt két területen végzendő olajkutatásra és feltárára. Az amerikai konzernnek az első blokknál két francia és egy angol, a másodiknál pedig egy spanyol, egy ausztrál és egy angol olajvállalat a szerződéses partnere; az előbbinél 50, az utóbbinál 45 százalékos saját tőkerészesedéssel. A kutatási költségek előirányzata a két területen összesen 115 millió dollár, amelyből 60 millió jut az Occidental Petroleumra. Amennyiben a kutatások eredménnyel járnak, a nyugati olajvállalatok 15 évig folytathatnak termelést, s a kitermelt olaj 51 százaléka illeti meg a kínai felet.

A megállapodásra annak a licitálási eljárásnak a szabályait szerint került sor, amelynek keretében ez év májusában elsőként egy a British Petroleum vezetéke alatt álló tőkés olajvállalati csoport kötött szerződést. Jelentések szerint várható, hogy a közeljövőben hasonló megállapodások megkötésére kerül sor az Exxon és a Royal Dutch/Shell konzernekkel. Kínában egyébként 1979 és 1982 között külföldiek mintegy 5 milliárd dollár összegű beruházást eszközöltek.

AUSZTRIA

KERESKEDELEM A KGST-ORSZÁGOKKAL

Az Osztrák Kereskedelmi és Iparkamara most közzétett adatai szerint az idei első félévben Ausztria teljes kivitelének 11 százaléka jutott az európai KGST-országokba, szemben a tavalyi azonos időszak 10,4 százalékaival. Ugyanakkor a KGST-országok részaránya az osztrák behozatalban 11,2 százalékról 10,1 százalékra csökkent. E forgalom belül számottevően Ausztria javára változott az egyenleg: az idei első félév végén az osztrák deficit 1,7 milliárd schilling volt, szemben a tavalyi azonos időszak 4,8 milliárdos hiányával, aminek alapvető oka azonban nem az export növekedése, hanem az import csökkenése volt. Magyarország viszonylatában az első félévben a forgalom lényegében kiegyensúlyozott volt: az osztrák kivitel összege 2,5 milliárd schillinget tett ki, a behozatal pedig 2,4 milliárdot.

G. — Sz.

Szigorúbb jugoszláv devizagazdálkodás

Mind az ország, mind a külföldi hitelezők szempontjából nagy jelentőségű törvényt fogadott el — hosszas és heves vita után — nemrégiben a jugoszláv parlament a felvett kölcsönök visszafizetésének szavatolásáról. Ismeretes, hogy Jugoszlávia megsegítésére még az idei év elején összeállított mintegy 4,5 milliárd dollár értékű nemzetközi pénzügyi „segélycsomag” döntő részének folyósítása azért késett, mert a hitelezők nem látták teljes mértékben garantálva a tartozások majdani visszafizetésének biztonságát.

Az új törvény a külföldi hitelfelvetelek megszigorítása mellett az eddig meg lehetőséget decentralizált banktevékenységet jelentősen központosítja. Korábban vállalatok, intézmények által felvett hitelekért a folyamodók, illetve a köztársasági és tartományi központi bankok vállaltak garanciát, ezúttal viszont az ország adósságaiért a Jugoszláv Nemzeti Bank vagyis az állam vállalja a szavatosságot.

A Nemzeti Bank keretében külön devizaalap létesült, ahová a gazdasági egységek és egyéb jogi személyek devizabevételüknek legalább 5 százalékat kötelesek befizetni. Ezeket az összegeket a központi bank azon bankok rendelkezésére bocsátja, amelyek nem tudnak a megfelelő időpontban eleget tenni visszafizetési kötelezettségeiknek. Ha az az alap kimerül, a Nemzeti Banknak jogában áll a szükséges devizaszervezőket az ország kereskedelmi bankjainak számláiról levenni, s ha még így sem tudja fedezni az adósságot, teljes zárlatot rendelhet el. (A magánszemélyek devizabételeire az új törvény nem vonatkozik.)

A jegybank hatáskörének kiterjesztése egyben azt is jelenti, hogy tudta és engedélye nélkül a jövőben egyetlen jugoszláv intézmény sem vehet fel nyugati kölcsönt. Belgrádi vélemények szerint az elfogadott törvények biztosítják, hogy Jugoszlávia ezúttal a megszabott határidőre maradéktalanul teljesítse minden fizetési kötelezettségét.

A csaknem 20 milliárd dolláros adós-

sággal rendelkező országnak — a tartozásokból idén mintegy 5 milliárd törlesztése esedékes — a jelek szerint sikerül elkerülnie a fizetésképtelenséget. A Nemzetközi Valuta Alap, a Világbank, a Nemzetközi Fizetések Bankja, tizenöt nyugati kormány és félezernél több kereskedelmi bank hitelcsomagját — a kormányhitelek többsége áruvásárlásra szánt kölcsön — Jugoszlávia döntően az idén esedékes tartozások törlesztésére fordítja, de jut belőle az exportra termelő iparágak nyersanyagellátására, a dinár megerősítésére, valamint a valutatartalékok feltöltésére is.

Az igen nehéz helyzetben lévő jugoszláv gazdaság számára a nemzetközi pénzügyi segítség csak pillanatnyi mentőkötelet jelent, önmagában azonban nem elégséges ahhoz, hogy úrrá legyenek a gondokon. A talpraálláshoz takarékoskossági szigorító intézkedések sorára van szükség, amelyek közül jó néhányat — az IMF ajánlásának megfelelően — már meghoztak.

A dinár 20 százalékos leértékelése, valamint a szigorú importkorlátozás a külkereskedelmi mérleg egyensúlyának mielőbbi helyreállítását célozza, s a többi restriktív intézkedésnek is az egyensúlyi helyzet megteremtése a célja. Egyelőre érvényben maradnak a korábban bevezetett szükségintézkedések, többek között az áramszolgáltatás időnkénti szüneteltetése, a szigorú benzinadagolás, a külföldi utazásokra felvehető valutával való takarékoskodás. A behozatali korlátozás következtében viszont növekszik a hiánycikkek listája mind a termelés, mind pedig a fogyasztás területén.

Az erőfeszítések ellenére az idei év eddig eltelt részében lényeges javulás nem tapasztalható a jugoszláv gazdaságban. A szakszervezet adatai szerint az év első öt hónapjában — éves szinten — a lakosság reáljövedelme 10 százalékkal csökkent, az infláció pedig megközelítette a 15 százalékot. Az ipari termelés az első félévben a tavalyi év azonos időszakához képest 1 százalékkal csökkent, s a devizahiány, valamint az importkorlátozás miatt továbbra is lehet

számítani az importalkatrészek hiányára, a termelés folyamatos anyagellátásának akadózására.

Biztató jelek tapasztalhatók viszont a külkereskedelemben. Január és május között a külkereskedelmi mérleg deficitje az egy évvel korábbi időszakhoz képest 41 százalékkal csökkent, összege 800 millió dollár volt. A tőkés kivitel az adott időszakban 17 százalékkal nőtt.

Az ideai népgazdasági terv az ipari termelés 2, a mezőgazdasági termelés 2,5 százalékos emelkedésével számol. Az első félév adatai arra engednek következtetni, hogy a népgazdaság nehezen tudja teljesíteni ezeket az előirányzatokat. Pedig a kormányzat további megszorító intézkedéseket hozott, illetve tervez hozni. Csökkentették a közkiadásokat, s nemrégiben több anyagilegű termék áremelésére is sor került. A pénzügyminiszter szerint elkerülhetetlen az energia, a közlekedés, a mezőgazdasági termékek és a lakberek ismételt drágítása. Március 31. óta 13 százalékkal csökkentették a beruházásokat, s a folyamatban lévő beruházások száma az akkori 20 ezerről a nyár derekára 17 ezer alá süllyedt.

A moratórium elkerülése Jugoszlávia számára lehetővé teszi az arra, hogy a gazdasági életben jelentős reformokat hajtson végre, amelynek az alapja a hatékonyság és a piacorientáltság fokozása. Kétségtelen, hogy a bankügyek szigorítása a centralizálás irányába hat, de ez volt az ára a fizetőképesség megerősítésének.

A Magyar Szó szerint az országnak nemigen volt más választása: vagy az újabb — a 4,5 milliárdos — adósság, amely lehetőséget kínál arra, hogy a gazdaság felélénküljön és belátható időn belül képes legyen a hitelek visszafizetésére, vagy a teljes fizetésképtelenség, amely többek között azt jelenti, hogy haladéktalanul leáll a gazdaságnak az a része, amely a külföldi nyersanyagokra alapozza a termelést. Nem véletlen, hogy az újabb hitelek felvételére a szerződés aláírására a Szövetségi Végrehajtó Tanács csak a visszafizetést garantáló, a Nemzeti Bank szerepét erősítő törvények meghozatala után vállalkozott.

G. — Sz.

Merre tart az építőipar?

Ha 20-30 évvel ezelőtt — mondjuk az 50-es évek közepén — prognózist kellett volna készítenünk az építőipar és építőanyag-ipar 80-as évekre várható műszaki-fejlesztési tendenciáiról, bizony nem lettünk volna könnyű helyzetben. Számos — nem is lényegtelen — részletkérdésben a műszaki fejlődés akkor előre még csak nem is sejthető eredménye mára a mindennapok gyakorlatává vált. Másrészt a fő tendencia tulajdonképpen már akkor kezdett kirajzolódni: az időjárásról függő, rendkívül sok élmunkát lekötő, állandó vándorlással összekötött hagyományos építési tevékenység egyre nagyobb hányadát termelékeny, jól szervezett *előgyártó üzemekbe* kell telepíteni.

Az „iparosítás” kezdetén

E világtendencia hazánkban is érvényesült. Első példája az ipari építésben a nagy elemek helyszíni előre gyártása, ezt követte a nagyblokkos, később a házigyári paneles lakásépítés. Az előre gyártás mind nagyobb szerephez jutott nemcsak az építési, de épületgépészeti és szakipari munkáknál is. Mindennek velejárója volt a gépesítés: a felszabaduláskor a kivitelező építőiparban meglévő 2000 léőről a hetvenes évek végére több mint 2 millió léőrre nőtt a gépek összeteljesítménye.

A kapacitások és az élmunka termelékenységének növekedéséhez nagyarányú *fejlesztésre* volt szükség. Ez azonban a 70-es évek közepéig alapjában véve extenzív jellegű maradt, s ez a későbbiekben több szempontból is hátrányosan éreztette hatását.

Az energiaválság, az ennek nyomán ki-robbant világgazdasági recesszió véget vetett az extenzív fejlesztésnek. Az intenzív fejlesztés, a minőségi igények növekedése került előtérbe. Ennek természetesen velejárója az összes erőforrások, tehát az élmunkával, az energiával, az anyaggal és a vízzel való fokozott takarékoság. Ez egyben meghatározza a jövőbeni műszaki fejlesztések irányát is.

E tendenciák mellett, a 2000-ig terjedő műszaki fejlesztési koncepció kialakításánál a hazai építőiparban további szempontokat is számításba kellett venni az OMF szakterületeinek: általában *lassul a fejlődés üteme*, s a beruházási építés csökkenése mellett növekvő súlyú lesz a *fenntartási* építés. Tehát a szűkös fejlesztési források is az *intenzív fejlesztés* irányába terelődnek.

Az ezredfordulóig terjedő időszak fejlesztési célja: a rendszerelvű építés általánossá tétele a beruházási és a fenntartási építésben, valamint a magas- és mélyépítésben (ez utóbbiba a közlekedési építést is beleértve).

Mit takar ez a meghatározás? Olyan műszaki és szervezési megoldásokat az

építés minden területén, amelyek az építést magas színvonalúan gépesített, tömegtermelési módszerekkel előállított, *katalógusba foglalt rendszerkomponensek szerelési technológiájává formálják át*. Ez oly módon történik, hogy a jelenlegi-nél jóval gazdagabb variációs lehetőségeket teremtünk nemcsak a nagy és kis építőszervezetek, de a magánérs építkezések számára is. Ha meggondoljuk, hogy az építés volumene a feltételezések szerint 1980—2000 között mintegy a felével nő, miközben a létszám tovább csökken, kézenfekvő, hogy a termelékenység növelését csak *intenzív* fejlesztéssel lehet megvalósítani.

A termelékenység tartalékai

A termelékenység növelésének jelentős tartalékai vannak:

— az építőiparon belüli szervezés, vezetés, irányítás és a termelési kooperáció színvonalának emelése;

— az építőipar élmunka-kapacitásának a mainál racionálisabb felhasználása, s ehhez a technikai felszereltség fejlesztése úgy, hogy a szervezetek megőrizték (megteremtették) rugalmasságukat;

— a műszaki fejlesztés és a gépesítés fokozása, az elektronizálás szerepének növelése a számítógépes műszaki tervezés, folyamatirányítás, rendszerkatalógus elterjesztés és karbantartás útján;

— az építőipart kiszolgáló háttér ipar olyan fejlesztése, amely a szerelőjellegű termékek készgyártottsági fokának emelésével segíti elő.

A rendszerelvű építés általános kiterjesztésének alapvető elve a *szellemi munka előtérbe helyezése*. Az ezredfordulóig feltételezett növekedést extenzív módszerrel, az ehhez szükséges beruházással a népgazdaság nem tudná elviselni. A rendszerépítés kiterjesztése nem elsősorban anyagi, hanem szellemi beruházásokkal érhető el: ez a fejlesztési irány igényli a legkisebb beruházási háttérrel, elsősorban a meglévő gyártóbázisokra, azok korszerűsítésére épít, de erőteljes szellemi fejlesztést igényel a rendszer elemeinek folyamatos fejlesztésénél és egységes rendszerbe integrálásánál.

Míg a beruházási építés csak kismértékben, a *fenntartási építés aránya jelentősen növekszik*. Közintézmények, ipari üzemek rekonstrukciója mellett kiemelt feladatot fog jelenteni a koncentrált, iparosított módon épített lakótelepek felújítása. E felújítással együtt kell végrehajtani az új hőtechnikai szabványok megfelelő utólagos *hőszigetelést* és egyéb, az üzemeltetés energia- és más költségeinek csökkentését lehetővé tevő fejlesztéseket.

Az energiatakarékosság mellett *prioritást élvez* az élmunkával, a költségekkel való fokozott takarékoság, s mind-

végig kiemelt feladat lesz a minőség határozott javítása, mely egyben megtakarítási forrás is.

A háttér iparban szükséges fejlesztések a következőkben foglalhatók össze:

— a *kohászatban és a gépiparban* a nagyobb szilárdságú, korrózióvédett és állandó minőségű acéltermékek, illetve méretpontos, energiatakarékos üzemeltetést garantáló gépipari termékek bevezetése;

— a *vegyipari és könnyűipari termékek*ből a választék bővítése, ezek élettartásának növelése, a minőség lényeges javítása;

— az *anyagmozgatásban* az egységirakomány, a konténerizáció általánossá tétele a szükséges szállítási és rakodási gépkapacitás kiépítésével.

A *kereskedelemben* a készletezés jelenlegi egységételen arányának — az országos készletek lényeges csökkentését is jelentő — módosítása, aktív kereskedelmi tevékenység folytatása.

A *szellemi háttér* fejlesztésénél a szakemberképzés minden szintjén a jelenleginél lényegesen átfogóbb, műszaki és gazdasági ismereteket adó képzés általánossá tételére, s az alap- és alkalmazott kutatás ésszerű arányainak kialakítására is szükség van.

Ami a vállalati szervezeti rendszert illeti, vizsgálataink azt mutatják, hogy nem annyira a 20 főnél kevesebb embert foglalkoztató kisvállalkozások számában és arányában van eltérés a fejlett országok vállalati méretarányától, hanem inkább a „középméretűben”. Nálunk ugyanis aránytalanul magas az 1000 főnél nagyobb szervezetek aránya. (A hazánkban ötször nagyobb NSZK-ban például 41, míg nálunk 99 1000 főnél több nagyvállalat dolgozik, s ezek az összetételükben több felét foglalkoztatják, amely arányosan több mint tízszerese az NSZK-énak.) A középvállalatok — amelyek a fejlett országokban viszonylag jól tudják egyesíteni a fejlett technika és a piaci, szervezeti rugalmasság előnyeit — nálunk is nagyobb figyelmet érdemelnek. Kétségtelen azonban, hogy a hazai megrendelői struktúra sajátosságai bizonyos fokig eltérő építőipari struktúrát indokolnak, de a kérdés további figyelemmel kísérése a műszaki fejlődés szempontjából is fontos, hiszen a verseny ezen a területen is a korszerűsödés egyik motorjává válhat, ha ezt megfelelő ár- és szabályozórendszer segíti.

Az építőanyag-ipar helyzete

Az építőipar műszaki fejlődéséhez szorosan kapcsolódik az *építőanyag-ipar*é. Az iparág, a szocialista ipar állóeszköz-állományának 6,9, termelési értékének 3,3 százalékát képviseli, miközben az országos energiafogyasztásból 6, a szocialista ipar energiafogyasztásából 12 százalék-

kal részesedik. A foglalkoztatottak száma a szocialista iparban foglalkoztatottak 4,7 százaléka.

Az építőanyag-ipar, a szakemberek többségének megítélése szerint, hosszú távon is alapvetően nem kompetitív jellegű ágazat marad. Egyes területeken azonban (üveg, finomkerámia, tűzállóanyag-ipar) ez a jellege a fokozódó nemzetközi árucserre hatására változni fog.

Építőanyag-iparunk az elmúlt 10 év fejlesztésének hatására megkezdte a felzárkózását a fejlett országok technológiai szintjéhez. Nőtt az új termelőberendezések egységtelepítvénye. Csökkent a fajlagosenergia-igény. Emelkedett viszont a szénhidrogén-felhasználás aránya. Jelentős termékszerkezet-váltás történt, elsősorban a finom-, a durvakerámia- és a szigetelőanyag-gyártásban. A kereslet egyes szakágazatok (pl. cementipar) termékei iránt csökken, más ágazatok (például üveg- és hőszigetelő-ipar) esetében nő.

A kereslet szerkezetének változása a jövőben is döntő szerepet fog játszani az építőanyag-ipar műszaki fejlődésében. Ezen túlmenően, az építőanyag-ipar hosszú távú fejlődését még a következő tényezők fogják meghatározni:

— a hagyományos felhasználási területek igényei lassúbb ütemben növekednek (pl. építőipar), míg a nem építési célú termékek iránt a kereslet növekedni fog;

— az építőiparban felhasznált szilikatipari termékeknek versenyteljesítésnek a fokozódó mértékben tört nyert helyettesítő anyagok (pl. műanyagok);

— a hosszú távú nyersanyagellátást elsősorban a hazai lelőhelyek bővítésével, kihasználásával, új lelőhelyek feltárásával szükséges biztosítani;

— a munkaerő-kínálat csökkenni fog, de a korszerű technika által megkívánt összetételű, képzettségű munkaerő-gárdát tervszerű oktatási politikával ki lehet alakítani;

— csökkenteni kell a termelőfolyamatok energiaszükségletét és az előállított termékek energiaigényét;

— fejleszteni kell az építőanyag-ipart kiszolgáló háttér ipart (gépgyártás és -javítás).

A szocialista építőiparban 1980-ban foglalkoztatott 79 ezer fő létszám 2000-re várhatóan 65-66 ezer főre fog csökkenni. Ezt a folyamatot fokozott gépesítésnek és automatizálásnak kell ellensúlyoznia. A nehéz fizikai munkát igénylő és az egészségre ártalmas munkahelyek felszabadítása munkaerő hiányában mindenképpen napirendre kerül. Az egyre nagyobb értékű és egységtelepítvényű termelőberendezések egyébként a jelenleginél jóval kvalifikáltabb munkaerőt igényelnek.

A műszaki fejlődés szempontjából döntő fontosságú a háttér ipar s különösen a hazai alkatrészyártó bázisok fejlesztése, de az valószínű, hogy az új technológiai berendezések beszerzésénél a jövőben is importra kell támaszkodni, mivel a magyar gépipar ilyen berendezéseket nem gyárt. Elengedhetetlen viszont az ágazat hazai nyersanyagellátását szolgáló bányászati tevékenység fejlesztése.

Ertsey Attila—Kvassay Tibor

A jól működő vezetőség*

erős személyiségeket nagy szakmai gyakorlattal rendelkező, elismert munkatársak kollektívájába kapcsolja be. Ellenkező esetben az „erős emberek” energiáikat az egymás ellen folytatott küzdelemre fordítják, ahelyett, hogy a vállalati célok elérésére összpontosítanak a figyelmüket.

A jelek szerint jól bevált az a fogás, hogy néhány rámenős személyiséget „építenek be” a jól működő szakmai csoportokba. Ugyanakkor ügyelni kell arra is, hogy a megbízható szakemberek közreműködésével valóban a vállalati érdek kerüljön előtérbe és ne az említett erős személyiség személyes becsúgya.

Az igazán hatékony vezető mindenkor *fenn tudja tartani a siker képzetét* az általa vezetett szervezetben. A vezetőnek olyan légkört kell kialakítania, amelyben munkatársaiban jó vélemény keletkezik róla. Ilyen esetben a beosztottak úgy gondolják majd, hogy főnökük ki tudja csíholni munkatársaiból azokat a legfontosabb teljesítményeket, amelyek az általa vezetett szervezeti egység számára szavatolják a sikert.

A megbízhatóan működő vezetői testület kifejlészte során gondoskodni kell néhány *nagy képzettségű, képzelőerővel rendelkező, alkotókép vezető közreműködéséről* is, és e vezetőket megfelelően el kell látni munkával. Az alkotóképesség nélkülözhetetlen a felső vezetői munkában, mert csak így ismerhetők meg és eléghetők ki az új és új vállalati szükségletek.

Az alkotóképes emberek alkalmazása során azonban ügyelni kell arra is, hogy az illetők elképzeléseiket olyan ötletre összpontosítsák, amelyek a vállalat számára valóban üzleti sikert hoznak, és ne csupán álmaikat kívánják megvalósítani. Az alkotóképes, nagy képzelőerővel rendelkező vezetők esetében ugyanakkor az is előfordulhat, hogy nem tudják kellő színvonalon teljesíteni igazgatási, szervezési feladataikat. A vállalati felső vezetésnek ebben az esetben olyan kérdésekről is gondoskodniok kell, akik viszont éppen az ilyen igazgatási-szervezési feladatok ellátásában jeleskednek, miközben jól együtt tudnak működni alkotóképes vezetőitársaikkal a többi feladat megoldásában is.

A vezetési tevékenység a különböző felmérések tapasztalatai alapján a következőképpen bontható fel:

— műszaki kérdésekkel való foglalkozás (10 százalék),

— ügyvitel (20 százalék),

— útmutatás az alkalmazottaknak (30 százalék),

— az alkalmazottak ösztönzése (40 százalék).

A siker szempontjából az utóbbi két tényező a legfontosabb, éppen ezért a vállalati felső vezetőknek nagyon jól kell *ismerniük az emberekkel való foglalkozás követelményeit és törvényszerűségeit*.

A legképzettebb vezető sem tud sikert elérni, ha kizárólag műszaki ismereteire kíván építeni, ill. ha nem képes mozgósítani az embereket a vállalati célok elérésére. A hatékony vezetés feltétele: tudatosítani kell a szervezet tagjaiban, melyek a legfontosabb célok, és milyen eszközökkel kell a célokat elérni.

A japán vállalatokban a fiatal vezetők a legtöbb esetben *végigjárják a vállalatot belülről legfontosabb területeket, az értékesítéstől kezdve a gyártáson át, egészen a pénzügyekig és az egyéb funkciókig*. Ez az út költséges, de a költségek megtérülnek, mert az ily módon képzett és majdan felső vezetői beosztásba kerülő fiatal nagy áttekintéssel rendelkezik a vállalatról.

* A Management Review (USA) cikke alapján.

NSZK

SZABADULNI A VENDÉGMUNKÁSOKTÓL?

Ősszel kerül a Bundestag elé a nyugatnémet kormány az a tervezete, amellyel — 960 millió márká ráfordításával — hazatérésre kívánják ösztönözni az állástalan vendégmunkásokat. Az NSZK-ban jelenleg kerekén 4,6 millió külföldi állampolgár él (családtagokkal együtt), s a munkaképes korúak körében jóval nagyobb a munkanélküliek aránya — 13,5 a foglalkoztatottak százalékában — az országos átlagnál, számuk pedig eléri a 300 ezret.

A vendégmunkások helyzetét nehezíti, hogy a közülük az állással rendelkezők túlnyomó többsége is olyan ágazatokban foglalkoztatott, amelyek *leginkább érintenek* a meglevő, s a közeljövőben számottevően aligha változó gazdasági nehézségek. Ez a kép a szövetségi statisztikai hivatal március 31-i adatai szerint a következő (zárójelben az egyes ágazatokban összesen foglalkoztatottakra jutó vendégmunkások százalékos aránya): öntödék (26,6), vendéglátóipar (21,4), textilipar (19,1), műanyagipar (18,6), vas- és acélpipar (15,0), szénbányászat (14,4), köztisztaság (12,0), építőipar (11,8), élelmiszeripar (8,8), mezőgazdaság (8,8), egészségügy (6,8), kereskedelem (4,2).

A tervezetben hét ország (Dél-Korea, Jugoszlávia, Marokkó, Portugália, Spanyolország, Törökország és Tunézia) állampolgárai az érintettek, akik közül legnagyobb számban, 1,6 millióan, törökök élnek az NSZK-ban. Az ilyen állampolgárságú vendégmunkásoknak, akik 1983. októberé és 1984. júliusa között veszítik el állásukat és hazatérnek, fejenként 10,500 és gyermekenként további 1500 márkát folyósítanak. Azok viszont, akik elbocsátásuk után is az NSZK-ban maradnak, az állásuk elvesztését követő második hónaptól kezdve már csak havonta 1500 márkával csökkentő „hazatérési ösztönzésre” számíthatnának.

JAPÁN

TERMELEKENYSÉG — ÚJ SZEMSZÖGBŐL

A tokiói termelékenységi kutatóközpont legutóbbi adatai szerint a japán gazdaság világszerte sikerei nem annak köszönhetőek, mintha — ahogy ez a köztudatban él — termelékenysége magasabb lenne a többi vezető tőkés ipari országnál. A termelékenység a legmagasabb az iparban, de az egy főre jutó termelés itt is 6 százalékkal elmarad az amerikai ipar mögött, s ezen belül például a híradástechnikai iparban csak a fele. A gazdaság egészét tekintve egy munkás hosszabb időt — átlagosan évi 2,162 órát — tölt a munkahelyén Japánban, mint az USA-ban, az NSZK-ban, Franciaországban és Belgiumban, de — az egységnyi idő alatt hozzáadott értékkel mérve — kevesebb terméket és szolgáltatást állít elő. Ebben természetesen szerepe van a *mezőgazdaságnak* (a nehezen, s géppel alig megművelhető kis hegyi parcellák miatt), de annak is, hogy a munkásokat általában „élethosszúig” alkalmazják. Tavaly egyébként Japánban hat év óta a legkisebb ütemben, csak 1,5 százalékkal nőtt a termelékenység, sőt az utolsó negyedévben csökkent is, amire 1975 óta nem volt példa.

NICARAGUA

KERESKEDELEM A SZOCIALISTA ORSZÁGOKKAL

Nicaraguának 1980-ban a szocialista országokkal gyakorlatilag nem voltak kétirányú kereskedelmi kapcsolatai, ezek azonban gyorsan bővültek az elmúlt két évben, s Nicaragua ez irányú exportja tavaly már 24 millió dollárt tett ki — mondotta egy nyilatkozatában **Bernardo Chamorro** külkereskedelmi miniszterhelyettes. A kiviteli listán elsősorban mezőgazdasági termékek — kávé, gyapot, cukor — szerepelnek, míg a tavaly 90 millió dollár összegű behozatal legnagyobb részét mezőgazdasági és építőipari gépekből állt. 1980 óta a Szovjetunió, az NDK, Csehszlovákia, Bulgária és Magyarország összesen több mint 200 millió dollár hitelt nyújtott a közép-amerikai országnak.

Enyhül-e a dollárláz?

Az amerikai dollár árfolyama augusztus első hetében a vezető nyugati valutákhoz képest látványosan megerősödött, és az egyes valuták kialakult árfolyamszintje az 1973. évi dollárleértékelést követő arányokat mutatja. Például a nyugatnémet márka esetében, amelynek az 1973-ban érvényesült árfolyamarány 1 dollár=2,66 márka, ismét visszatért, miközben a világmértékű és különböző ütemű inflációs folyamatok miatt az értékarányok ettől jelentősen eltérnek. De ez a tendencia érvényesül a japán jennél is.

A szakértők ma világszerte arról nyilatkoznak, hogy ez a dollár-boom a világgazdasági válságot tovább konzerválja és nehezíti a már csőd felé tartó nemzetközi fizetési kapcsolatokat. A williamsburgi találkozón az év júniusában a hét tőkésország vezetője megegyezett arról, hogy szükség esetén *közös intervenciót* hajtanak végre a dollár árfolyamának további emelkedése ellen.

A dollár látványos erősödésének okait a Figyelő 1983/26. számában tárgyaltuk, de a mostani dollár „árfolyamrobbanás” mégis magyarázatra szorul, hiszen rövid távú prognózisunkban csak azt szögeztük le, hogy nem várható a dollár gyengülése.

Az USA kormánya a feléves gazdasági fejlődés eredményeiről szóló jelentésében a várakozásnál nagyobb gazdasági növekedésről számolt be, amely mögött ez esetben a hadiipar feladott hatalmas rendelések és a hadiköltségvetés rekordszintje áll.

Az amerikai ipari termelés 1,1 százalékkal haladta meg júniusban a májusi szintet, az ipari kapacitáskihasználás közel 1 százalékponttal javult, az infláció üteme a tavalyi év hasonló időszakához viszonyítva mérséklődött, és 1983-ban valószínűleg alig haladja meg a 3 százalékot, s az évi gazdasági növekedési ütem elérheti az 5,5 százalékos szintet.

A gazdasági növekedést a Reagan által követett kemény, erősen „kardcsörgető” és következetesnek kikiáltott külpolitikát, valamint a konzervatív tőke egyértelmű támogatása mellettti elkötelezettséget szintén a dollár erősödése egyik tényezőjének tekintik a szakértők.

Az USA-ban a rekord nagyságú hadikiadások mellett a költségvetési hiány mérséklődésére számítanak, és ennek érdekében a Federal Reserve Board a *kamatlábak esetleges újbóli emelésére* is kész. Ez pedig a konjunktúrális gondokkal küzdő nyugat-európai országokra nézve sorscsapás, mert a dollár iránti spekulatív keresletet növeli, s a belföldi tőkés kiáramlását eredményezi.

Július utolsó hetében és augusztus első hetében tört ki a dollárvásárlási láz, és a dollár árfolyama napról napra javult a devizapiacokon. A nyugat-erőpiai pénzügyi vezetők vészjelzése és az USA-val való közös beavatkozásra felszólító nyilatkozatai szinte olajat jelentettek a tüzre. A pánik-szerű vásárlások nyomán már egyes piacokon beszüntették az árfolyamjegyzéseket, s a közös intervencióra vártak az utóbbi napokban.

Az idei esztendő első felében Iránban mind több jel utalt a gazdasági és a belpolitikai *konzolidációra*. Így a külföldi üzletemberek figyelmébe ismét a mintegy 40 milliós iráni piac felé fordult. Igaz, tisztában vannak azzal, hogy egyelőre arról van szó: viszonylag rövid idő alatt sikerült Teheránnak megállítania a gazdasági helyzet romlását a korábbi időszakhoz képest, sőt egyes területeken határozott javulás tapasztalható.

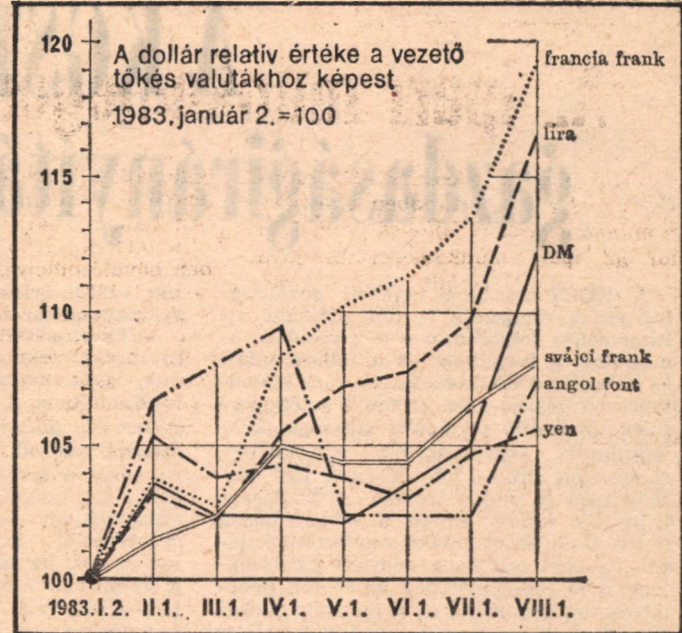
★

A konszolidáció kulcskérdése a bevételek növelése a valutataralékok feltöltése. Ehhez az adott helyzetben a *költségvetés* növelése jelenthette az egyetlen eszközt. Irán a lángha olajiparban látványos exporteredményeket ért el 1982-ben, de szembe került az OPEC többi tagjával. Teherán a háborús helyzetre hivatkozva „eltévedt” a számára megállapított kitermelési kvótától, s az „engedélyezett” napi 1,2 millió hordó helyett az év végén már napi 3 millió barrelt hozott felszínre, s a „hivatalos” árnál 4 dollárral olcsóbban kínálta olaját.

Az importkorlátozás, valamint az olajkivitel ugrásszerű növekedése mellett a *barterkereskedelem* újrakezdése is fontos szerepet játszik az iráni gazdaság konszolidálásában. Az ország kereskedelmi partnerei egyre több fogyasztási cikket, gépet, berendezést és alapanyagot szállítanak olajért cserébe.

Az idén márciusban végződött pénzügyi évben Irán az olajkivitelből 23 milliárd dollár bevételre tett szert, s a petrodollárok lehetővé tették a vásárlások szerény növelését a korábbi időszakhoz képest, illetve a valutataralékok feltöltését. Az iráni központi bank adatai szerint a tartalékok 10-12 milliárd dollárra rúgnak. (Amerikai pénzügyi körök csak 4 milliárdot tartanak reálisnak.) A bővülő behozatal elsősorban az ipar tevékenységét élénkítette: az ipari termelés az elmúlt évben 12 százalékkal nőtt. (1981-ben az ipari termelés erőteljesen csökkent.)

A *külkereskedelem* ugyancsak számottevő eredményeket ért el. Az év első hat hónapjában, nagymértékben fejlődött az árucseré Japánnal, az NSZK-val, Nagy-Britanniával, s élénkült az Egyesült Államokkal is. 1983-ban az iráni külkereskedelmi forgalom bővülésére lehet számítani, amihez az is hozzájárulhat, hogy a williamsburgi tőkés csúcstervezet gyakorlatilag zöld utat adott a

Az elmúlt fél évben az USA számos, a GATT előírásaival szembenálló *importkorlátozással* kivédte a „kemény” dollár szerenette importverseny jelentős részét, tehát a többi vezető tőkés állam nem számíthat arra, hogy a tőkekiáramlás mellett az észak-amerikába irányuló export is jelentősen nőhetne.

A múlt hét közepén az USA pénzügyi kormánya a nyugatnémet és japán központi bankkal együttműködve bejelentette az összehangolt intervenció programját. E program keretében a központi bank (FED) márka, jen, francia frank és más valuták vásárlására szánta el magát, ugyanakkor dollárt adnak el az említett nyugati jegybankok.

Az intervenció mértékéről nincs pontos információ, de azt tudjuk, hogy a dollárláz a napi átváltási forgalmat a nemzetközi pénzügyi piacon jóval 100 milliárd dollár fölé vitte. Ennek lecsillapítására talán milliárdos nagyságrendű beavatkozásra lenne szükség, ami az Amerikán kívüli nagy bankok jelenlegi, viszonylagos szűkös tartalékai mellett óriási kockázat.

Ma még nem dől el, hogy az intervenció hatásos lesz-e, s nyitánya lesz-e egy egyeztetett nemzetközi pénzügyi megalapozásának. De a múlt hét végére mintha csillapodott volna a dollárláz. Nem biztos azonban, hogy ez egyben a nemzetközi pénzügyek általános konszolidációjának nyitánya.

Lapzárta után érkezett: a hét első két napján ismét felszökött a dollár iránti vásárlási láz. A dollár árfolyama augusztus 8-án 2,70 nyugatnémet márka, 245 jen, 8,12 francia frank, 2,18 svájci frank szintet ért el. Az angol font 1,49 dollárral volt egyenlő.

W. I.

Irán: felfelé a lejtőn

korábbi korlátozások felszámolásával a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének.

Kérdéses azonban, hogy ez mennyire befolyásolja majd a külkereskedelmi viszonylati megoszlását. A fejlett tőkésországok részesedése 1982-ben a hetvenes évek végi 85-ről 67 százalékra esett vissza, nem kis mértékben a különböző mesterséges akadályok miatt. Ugyanakkor megnőtt a harmadik világ és a szocialista államok részesedése. A szocialista országok részesedése Irán külkereskedelmében négy év alatt 5-ről 16 százalékra emelkedett. A viszonylati politikában bekövetkezett módosulás mellett változás figyelhető meg a korábban meghatározott gazdasági elvekben. Az iráni forradalom idején az egyik legfontosabb gazdasági cél az önellátás megvalósítása, a világtól való elzárkózás volt.

★

A külföldieknek úgy tűnik, kedvező eladási lehetőségeket teremt, hogy Teherán a fogyasztási cikkek behozatalának növelése — ez fontos politikai kérdés — mellett ismét nagyobb mennyiségben szándékozik importálni *gépet és berendezést*, valamint alkatrészeket a meglévő, sok esetben csúcstechnikát képviselő gyárak és üzemek részére.

„Nagy falat” az infrastruktúra is, hiszen elengedhetetlen a háborús pusztítások helyreállítása, pótlása. Az infrastruktúra területén az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a forradalom a szocialista ellátás jelentős javulását ígérte. Tovább táplálhatják a külföldi üzletemberek Iránnal kapcsolatos reményeit a gazdasági konszolidációval párhuzamosan ismét előtérbe kerülő *fejlesztési programok*. A készülő ötéves gazdaságfejlesztési terv összesen 7,5 milliárd dollárt irányoz elő a nehézipar fejlesztésére. Különösen nagy fejlődés várható a villamosenergia-termelő ágazatban. A tervek szerint a következő tíz évben 12 erőművet építenek összesen 10 ezer megawatt teljesítménnyel.

Az iráni fejlesztési politika középpontjában továbbra is az *olajtól való túlzott függőség csökkentése* áll. Olyan ipari ágazatok létrehozását, illetve továbbfej-

lesztését tervezik, amelyek képesek lesznek majd az olajexportból származó bevételek jelentős részét pótolni, s egyben hozzájárulnak a behozatal csökkentéséhez is. Rövid távon azonban a *mezőgazdaság* élvez elsőbbséget a fejlesztési programok sorában.

A lakosság *élelmiszer-szükségletének* zömét importból elégítik ki, pedig Irán néhány évvel ezelőtt még maga is jelentős mezőgazdasági exportőr volt. A tervek szerint egy évtized alatt meg kell valósítani az *önellátást* a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban. Új mezőgazdasági ellátási centrumokat alakítanak ki, amelyeket megfelelően gépesítenek. Várható, hogy az elkövetkező években jelentősen emelkedik majd Irán mezőgazdasági gépiportja, de jó kilátások vannak termelési, termesztési és öntözési rendszerek eladására is. A mezőgazdaság fejlődésének üteme persze nem kis mértékben attól is függ majd, milyen döntés születik az évek óta húzódo földreform kérdésében.

★

A gazdaság helyreállítása nem kis feladat, nem kevés pénzt igényel. Különösen nehezíti a helyzetet a szakemberhiány, amely egyes ágazatokat súlyosan érint. Becslések szerint az elmúlt négy évben 2-3 millió ember — többségük szakember — hagyta el az országot. Ezek pótlása hazai erőforrásból szinte megoldhatatlannak tűnik belátható időn belül, ezért a külföld számára a gépek, berendezések, mezőgazdasági termelési rendszerek, valamint a különböző fejlettségű technológiák közvetlen exportja mellett jó kilátások nyílnak a szakemberek tömeges „kivitelére” is.

Az iráni piac minden szállító számára újra ígéretesnek tűnik, ezért várható, hogy nagy verseny bontakozik majd ki a megrendelések elnyeréséért. A tartós fellendülés, a nagy üzletek korszaka azonban csak a háború hatalmas anyagi terheitől való megszabadulás után következhet be. A kereskedelmi partnerek természetesen addig is számíthatnak nagyobb megrendelésekre, de egyben idejük is marad a „nagy piaci ugrásra” való felkészülésre.

(gonda—szentgáli)

A KGST-országok gazdaságirányítási rendszereiről

A KGST-országok nemzeti gazdaságirányítási rendszere a népgazdasági újratermelési folyamatot — a termelést, az elosztást, a forgalmat és a felhasználást — sokrétű szabályozással és eszközrendszerrel valósítja meg. Ennek keretében tartozik az **önálló termelési szervezetek** — vállalatok, szövetkezetek, egyesületek, társaságok stb. — létesítésének jogi szabályozása és engedélyezése. A gazdaságirányítás fontos eleme a népgazdasági tervezés és annak eszközrendszere. Sajátos szerepet tölt be a nemzeti gazdaságirányítási rendszerben az állami pénzügyek, az árpolitika és a hatósági árszabás, a pénzforgalom és hitel, a bérek és jövedelmek, az érdekeltiségi formák szabályozása. A termékforgalom és felhasználás szabályozása részben közvetlen állami utasításokkal, részben közvetett gazdasági eszközökkel valósul meg.

Az egyes KGST-országok rendszeresen vizsgálják, elemzik, s ennek eredményeként módosítják gazdaságirányítási rendszerüket azért, hogy növeljék a társadalmi munka ésszerű felhasználását és annak hatékonyságát.

A terv alapján

Valamennyi KGST-tagország nemzeti gazdaságirányítási rendszerének jellemzője, hogy népgazdaságukban a bővített újratermelést **egységes népgazdasági terv alapján** szervezik meg. E mellett a KGST-országok nemzeti gazdaságirányítási rendszereit több vonatkozásban különböztetik is egymástól. Ez főképpen az alábbiakban nyilvánul meg:

— A népgazdasági tervek megvalósítása érdekében eltérő arányban alkalmazzák a **direktív tervutasítást** és a **közgazdasági eszközökkel** megvalósuló közvetett befolyásolást.

— Országoként lényeges különbségek vannak az **árpolitika** elveiben és az **árszabályozás** módszereiben. A tagországok árszabályozási gyakorlata eltérő a tekintetben, hogy figyelembe veszik-e, s ha igen, milyen körben és mértékben a nemzetközi (a külkereskedelmi) árakat a belföldi termelői árak szabályozásában; a nemzetközi árak figyelembe vétele esetében további differenciálódás figyelhető meg annak függvényében, milyen módon veszik figyelembe a KGST külkereskedelmi árakat, illetve a tőkés piaci árakat. Országoként nagy az eltérés az árakban realizálódó tisztajövedelem-formák számában, azok kialakítási módozatában és mértékében.

Különösen lényeges különbségek vannak a tagországok között az árakban foglalt **nyereség mértéke és vetítési alapja** tekintetében. A KGST-országok nemzeti termelői árai széles körben a termékek adott országban kialakuló előállításai költségeihez igazodnak, következésképpen **autark** jellegűek. Országoként eltérő az állami szervek által közvetlenül meghatározott hatósági árak és a szabadárak köre. A tagországok nemzeti árszabályozási módszereinek ezek a különbségei azt eredményezik, hogy a termelői árak, az árarányok országoként eltérők, és különböző mértékben térnek el a nemzetközi ártól is. Országoként eltérések vannak az azonos termékek és szolgáltatások fogyasztói árai között is.

— Különbségek figyelhetők meg a **munkabérrányok** formálásában és a **bérszabályozás** módszereiben. Egyes országok bérszabályozásának az a fő jellemzője, hogy a különböző szakmák és beosztások havi átlagbéréit központilag határozzák meg. Más országokban a kifizethető munkabért, vagy legalábbis annak növekedését az egyes vállalatoknál realizálódó hozzáadott érték, vagy a nyereség alakulásától teszik függővé.

— A tagországok nemzeti **pénzügyi rendszereit** ugyancsak sajátosak. Országoként lényeges eltérés van a tisztajövedelem-formák számában, mértékében és azok állami elvonási módozataiban. Különösen lényegesek az eltérések a vállalatoknál realizálódó nyereség mértékének és felhasználásának szabályozásában. A nemzeti pénzügyi rendszerekben országoként eltérő indítékokkal, formában és mértékben juttatnak pénzügyi támogatást a vállalatoknak és szövetkezeteknek.

A belső és a külkereskedelmi árak

— A nemzeti termelői árak és a nemzetközi (külkereskedelmi) árak közötti kapcsolatot mindegyik KGST-ország sajátos módon oldja meg pénzügyi eszközök

(valutaárfolyam, valuta koefficiens, árkiegyenlítés) segítségével.

— Országoként lényeges eltérések figyelhetők meg a **vállalatok önállóságában**, jogi helyzetében és érdekeltiségi rendszerében. A KGST-országok többségében ez idő szerint a felügyelő állami szervek szabják meg a vállalatok számára, hogy a termelési feladatok teljesítéséhez anyagokat és alkatrészeket milyen választékban és mennyiségben, mely szervezettől jogosultak beszerezni, s ugyancsak az állami szervek jelölik ki a vállalatok által termelt termékek felhasználóit, vásárlóit, ideértve a külkereskedelmi szerveknek való eladást is. Egyes KGST-országokban viszont a termelő vállalatok széles körben maguk választhatják meg belföldi partnereiket, s ily módon aktív szerephez jut a szociálista piac. Országoként lényeges eltérések figyelhetők meg abban, hogy a vállalatok milyen arányban valósítják meg beruházásaikat saját elhatározásuk alapján, saját pénzügyi eszközeikből, s milyen arányban bankhitelből, illetőleg milyen arányban forrása a beruházásoknak az állami költségvetés.

— Módszerben és mértékben eltérő a vállalatoknál és szövetkezeteknél érvényesülő **kollektív érdekeltiségi és ösztönzési rendszer**.

Kíváncsok, hogy az egyes KGST-országok gazdaságirányítási szerveit, vállalati rendszeres konzultációt, tapasztalatcserét folytassanak más tagországok partner intézményeivel, vállalataival a gazdaságirányítási módszereiről. Lényeges, hogy kölcsönösen jól megismerjék az egyes országokban érvényesülő gazdaságirányítási gyakorlatot. E tapasztalatcserék ugyanis olyan közgazdasági-módszertani ismereteket nyújthatnak a benne résztvevőknek, amelyek azok azonos formában, vagy némileg módosított formában felhasználhatók nemzeti tervezési rendszerük, nemzeti ár- és pénzügyi rendszerük, valamint bérezési és ösztönzési rendszerük fejlesztésében. Így a gazdaságirányításról folytatandó **nemzetközi tapasztalatcseré** eszköze lehet annak, hogy az egyes országokban meggyorsuljon a műszaki fejlődés, növekedjen a termelés, s javuljon a társadalmi munka hatékonysága.

KGST-módszer és eszköztár

A KGST nemzetközi módszer- és eszköztárának két sajátos jellemzőjére indokolt felhívni a figyelmet:

Az egyik az, hogy a KGST keretében lebonyolított áruszállítást lényegében teljes egészében előre megtervezik. Ez nem csupán a kölcsönös szállítási kötelezettségek **értékösszegére**, hanem a szállított **árufeladásokra** és azok **mennyiségére** is kiterjed, mérőhöz éves ütemezésben. Vagyis az országok **naturális kötelezettségeket** vállalnak. Az országok között tervezett és egyeztetett áruszállításokat rendszerint kétoldalúan és évenként kiegyenlítik. Kivételnek az államközi hitellezés számít, de ott is előre rögzítik: miből, mennyit kell szállítani, mit kell szállítani a hitelnyújtónak a hitelnyújtás időszakában és ugyancsak természetbeni mivoltában meghatározott a hitel visszafizetése.

A másik lényeges sajátosság a **külkereskedelmi árképzés**. A KGST külkereskedelmi árak a tőkés piacokról származtatott árak. Ez azt jelenti, hogy a KGST külkereskedelmi árak függetlenek az egyes országok termelői áraitól és termelési ráfordításaitól. Bárholyan alakul is egy-egy termék nemzeti termelési ráfordítása, az nem szolgálhat a külkereskedelmi árak meghatározásának és módosításának alapjául. A KGST külkereskedelmi áraknak a tőkés piacokról történő átvétele azzal a következménnyel jár, hogy **bennük nem jutnak kifejezésre a KGST-piac tényleges keresleti-kínálati viszonyai**.

Ez idő szerint mindegyik KGST-ország a nála érvényesülő gazdaságirányítási rendszer eszközeivel éri el, hogy az állami szinten vállalt áruszállítási kötelezettség, az elvállalt áruimport, szolgáltatás teljesítés az egyezményekben foglalt összességében, mértékben és időben megvalósuljon. A megfelelő pénzügyi eszközök (árfolyam, koefficiens, árkiegyenlítés) segítségével biztosítják a KGST külkereskedelmi árak és a nemzeti termelői árak közötti kapcsolatot úgy, hogy a belföldi termelő vállalatok anyagi érdekeltisége se szenvedjen csorbát. Gazdaságossági számításokat mindegyik ország az érvényesülő külkereskedelmi árak és saját költ-

segeinek, ráfordításainak egybevetése alapján végez.

A tapasztalatok alapján azt mondhatjuk, hogy a nemzeti gazdaságirányítási rendszerek, s ezen belül a közgazdasági eszközök — árak, adók, támogatások — nemzeti eltérései nem okoznak különböző nehézséget az egymás között tervezett külkereskedelmi forgalom és termelési leosztás megvalósításában. Ez mindenképp abból ered, hogy a KGST-országok között **érvényesülő külkereskedelmi árak függetlenek a nemzeti termelői ártól**.

A KGST-tagországok nemzeti gazdaságirányítási rendszereinek, a nemzeti közgazdasági eszközöknek az eltérései a több ország közös tulajdonát képező (és meghatározott tagországban működő) vállalatok, az önálló elszámolás alapján tevékenykedő nemzetközi gazdálkodó szervezetek létesítésében és működtetésében, továbbá a közös beruházások elszámolásában okoz bizonyos nehézségeket, s igényel **áthidaló megoldásokat**. Az egyes tagországok nemzeti gazdaságirányítási rendszerei, illetve a nemzeti gazdaságirányítási rendszerek és a KGST nemzetközi módszerei és eszközei között nincsen mechanizmus jellegű kapcsolat.

Hol célszerű közelíteni?

Az utóbbi években a KGST-országok egyes nemzeti és nemzetközi fórumain megfogalmazták azt a célt, hogy a tagországok nemzeti gazdaságirányítási rendszereit **közelítsék egymáshoz**. Ezzel kapcsolatban azonban nem határozták meg a nemzeti mechanizmusok közelítésének indítékát, tartalmát, megvalósításának feltételét és időigényét. Indokolt, hogy ezeket tudományos vitában tisztázzák.

A gazdaságirányítási rendszer sok vetületű, több elemből összetevődő fogalom. Éppen ezért tisztázni kell, hogy a gazdaságirányítás **mely elemeit célszerű közelíteni**.

A nemzeti gazdaságirányítási rendszerek bármilyen megközelítése természetesen csak úgy valósulhat meg, ha azzal az érintett KGST-országok egyetértenek, és a közelítés érdekében intézkedéseket tesznek országaikban.

A KGST-országok belső gazdasági kapcsolataira, de nemzetközi gazdasági kapcsolataira is kedvező hatással lehet a vállalatok és szövetkezetek jogkörének bővítése a termelésben, a beszerzésben és az értékesítésben. Ennek érdekében egyes országokban a jogi előírások, a termékgazdálkodási előírások, a kötelező tervmutatók, a külkereskedelmi jogosultság tekintetében lenne szükség változtatásokra. E változtatás nyomán a vállalatok nagyobb mozgásterhez juthatnának az egyes országokon belül, de más KGST-országokban átnyúlóan is, tudnillik úgy, hogy más KGST-országok vállalataival is létesíthetnének adás-vételi kapcsolatokat.

Sokkal bonyolultabb a feladat és hatá-

saiban is messzebbre vezet, hogyha a nemzeti irányítási rendszerek, a nemzeti mechanizmusok közelítésébe a nemzeti árrendszerek, a tisztajövedelmi rendszerek (adók, támogatások) közelítését is beleértik. Ebben az esetben a feladat azért bonyolult, mert a KGST-országok nemzeti ár- és pénzügyi rendszerei erősen differenciáltak és ugyanakkor szorosan kötődnek a nemzeti gazdaságpolitikához és jövedelempolitikához.

A nemzeti **árak közelítése** — amennyiben ezt célul tűzik ki — felveti a nemzeti árak közelítésének értelmezését, továbbá azt, hogy a közelítéssel mit kívánunk elérni. Megítélésem szerint a nemzeti árrendszerek közelítése semmiképpen sem jelentheti azt, hogy azonos termékekre valamennyi KGST-országban azonos árnak kell érvényesülnie. Ez azért lenne hibás cél, mert nem számolna az azal a ténnyel, hogy a különböző országokban a termékek előállításának természeti, műszaki, gazdasági, következtetésként termelékenységi adottságai eltérők. A közelítésben éppen ezért csak azt lehetne kitűzni, hogy az árakban térüljenek meg a felmerült termelési költségek, s nagyjából azonos rátájú legyen a tiszta jövedelem.

A nemzeti termelési költségekre a termelékenység alakulásának természetműszaki-munkaszervezési adottságain túlmenően hatással van a termelésben dolgozók reális munkabére (egy dolgozóra, illetve a munkaidő egységére számítva). Itt két tényező jut szerephez: azonos termelési ágakban a munkatermelékenység országoként eltérő, a másik, hogy azonos munkateljesítményekért országoként eltérő ellenszolgáltatást (reális bért) fizetnek. Beható tanulmányozást igényel ennek kezelése a termelési költségek nemzetközi összemérésekor.

Alternatívák az árképzésre

A nemzeti termelői árképzési elvek közelítésével kapcsolatosan még egy megválaszolandó probléma merül fel: **milyen szerepet játszanának a KGST-országok egymás közötti gazdasági együttműködésében a közelített termelői árak**. Amennyiben a KGST külkereskedelmi árak alapja továbbra is a világpiacon (tőkés piaci) ár marad, akkor a nemzeti termelői árak közelítésének nincs különösebb jelentősége.

A másik alternatíva az lehet, hogy a közelített nemzeti termelői árak szolgáljanak a külkereskedelmi árak alapjául is, vagyis **szerves kapcsolat jöjjön létre a tagországok belső árai és a KGST külkereskedelmi árak között**. Egy ilyen jellegű változás önmagában is igen lényeges, de ezen túlmenően a KGST együttműködési módszer- és eszköztár egészének lényeges változását eredményezné. Nagy hatással lenne a KGST-közösség nemzetközi pénzügyi rendszerére is. Mindenképpen megkívánná annak tisztázását, hogy a tagországok nemzeti tisztáinak milyen szerepet kell betölteniük változó viszonyok között a KGST-országok közötti együttműködésben.

Alighanem a KGST-országok nemzeti gazdaságirányítási rendszereinek, nemzeti mechanizmusainak közelítése, tartalmi kérdéseinek elméleti, közgazdasági tisztázása után lehet csak felmérni az egyes országok érdekeltiségét a javasolt változtatásokban, és felvázolni a változtatások megvalósításának időszükségletét.

Dr. Vincze Imre

KGST-HÍREK

A KGST Nemzetközi Beruházási Bank alaptőkéjének 70 százaléka transzferábilis rubel, 30 százaléka pedig konvertibilis deviza és arany. A bank 1971. évi megalakulása óta 83 beruházási finanszírozásába kapcsolódott be, és ennek együttes értéke megközelíti a 20 milliárd transzferábilis rubelt. Eddig összesen 3,5 milliárd transzferábilis rubel értékben nyújtott hitelt a tagországoknak, továbbá Jugoszláviának, valamint az Interatominsztament egyesülésnek. A hitelek 70 százaléka az energia- és fűtőanyag-termelés, 19 százaléka a gépgyártás és az elektronikai ipar, 9 százaléka a kohászat és a vegyipar, két százaléka pedig a közlekedés és a távközlés fejlesztését szolgálta. A bank közreműködésével finanszírozott beruházások exportjának értéke évi 3,7 milliárd transzferábilis rubel.

★

A magyar-jugoszláv határmenti árucseré a dél-dunántúli Konsumex-kirendeltség adatai szerint eredményesen fejlődik. A kirendeltség az immár 38 tagot tömörítő Baranya-Somogy megyei határ menti áruforgalmi társulás megbízásából és támogatásával a múlt évben 5,6 millió dollár export-import forgalmat bonyolított le, ami 10 százalékkal haladta meg

az előző évit. Jelentősebb tételben bonyolítottak le szállításokat radiál-gumikból, női cipőkből, hanglemezekből, műsoros magnókazettákból, tapétákból, kozmetikai szerekből, hús- és halkonzervekből. Az idén tovább bővítik ezt a listát különféle műszaki cikkekkel, építőanyagokkal, bébigarnitúrákkal, harisnyanadrágokkal, női és férfi pamut fehérneművel. A jugoszláv határmenti területre irányuló export legnagyobb tétele a tej, amelyet a jugoszláv fél saját tankautóival szállít. Ezenkívül a magyar partnerek izzólámpákat, gyógyszeres üvegfolyókat, profilüvegeket, baromfit, hajdinát, kölest szállítanak.

★

Eredményesen fejlődik a magyar-NDK egészségügyi műszaki-tudományos együttműködés. A Meditor példával annak idején NDK-partnereivel együtt kidolgozta egy olyan hematológiai készülék konstrukcióját, amely egyszerre 8 szempontból tudja elemezni a vért. A készülék egy óra alatt 120 elemzést végez.

A közösen szerkesztett berendezést az 1980-as lipcei vásáron aranyéremmel tüntették ki. Az NDK-ban ma 20 ilyen készülék működik, Magyarországon 12. A hematológiai készüléket jól ismerik Peruban, Irakban és Iránban is.

Szürke eminenciások

A fejlett tőkés államok kormánybizottságai, érdekvédelmi szervezetei azt vizsgálják: miként vészték át a kis- és középvállalatok a gazdasági válság eddigi szakaszát. Nemcsak arra keresik a választ, hogyan jutottak csödbe, hanem a vizsgálat kiterjed az érintett cégek anyagi helyzetére, innovációs képességeire, s milyen állami segítségre, támogatásra szorulnak a jövőben.

Eltérő mérettáblázat

A kis- és középméretű vállalatok, vállalkozások előtérbe kerülése nem véletlen napjainkban, hiszen a fejlett tőkés országokban ezek a cégek jelentik a *termelő- és szolgáltató szféra gerincét*. Noha hozzájárulásuk a bruttó társadalmi termék előállításához általában nem haladja meg a 20–25 százalékot, jelentőségüket az adja, hogy helyzetük számottevően befolyásolja a *foglalkoztatottság* színvonalát. Az OECD-országokban a GNP nagyobbik részét a nagyipar, valamint a háztartásipar — tehát méreteiben nagy — szolgáltató ágazat állítja elő. Ebben a két szektorban tevékenykedő gazdasági egységek, valamint a foglalkoztatottak száma messze elmarad a kis és középkategóriáitól.

Eddig *nem alakult ki* egységes „méret-táblázat”, tehát az egyes országok mást értenek kis- és középvállalat alatt. A kategória felső határa általában 500 fő, de Franciaországban például az éves termelési érték is besorolási ismérő. Olaszországban a 10–100 főt foglalkoztató vállalatok számítanak kisvállalatoknak, 101 és 500 alkalmazott között már középcégről beszélnek. Spanyolországban ugyanakkor minden 500 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalat kis- és középvállalatnak számít. Belgiumban a vállalatok 200 főig kisvállalatoknak minősülnek, Finnországban 100 alkalmazott a határ, Japánban pedig a foglalkoztatottak száma, az ágazat és az alapítók nagysága kombinációjának a függvénye. A szigetországban kisvállalat a nagykereskedelemben a legfeljebb 100 főt foglalkoztató és 30 millió jen alapítókéval rendelkező cég. Az iparban a besorolási kritérium legfeljebb 300 alkalmazott és 100 millió alapítóké.

Bármilyen alapján is csoportosítják a kis- és középvállalatokat, egyértelmű, hogy *speciális szerepet* töltenek be a tőkés gazdaságban. Szerepük elsősorban a feldolgozóiparban és a szolgáltatásban meghatározó, de fontos az egész gazdaság számára *rugalmasságuk és viszonylag gyors alkalmazkodóképességük*. Ennek megfelelően szinte minden fejlett tőkés országban megkülönböztetett figyelemben és elbánásban részesülnek, széles körű preferenciákat élveznek.

Mindenütt másként

A *tőkekoncentráció* erősödése ellenére az OECD-országokban a kis- és középvállalatok nemzetgazdasági súlya — néhány skandináv kivételtől eltekintve — meglehetősen homogen képet mutat. Belgiumban a vállalatok 98 százaléka kis- és középcég, ezek foglalkoztatják a munkaképes lakosság mintegy felét, s tőlük származik az ország kivételének egyötöde. Dániára is elsősorban a kisvállalati méretek jellemzők, a bruttó társadalmi termék egyötödét állítják elő a jól szervezett és specializálódott kiscégek. Hollandiában a GNP több mint 25 százalékát állítják elő a kis- és középvállalatok, amelyek egyúttal a dolgozók 75 százalékát foglalkoztatják.

A statisztikai tanúsága szerint a kétmillió olasz vállalatból mintegy másfél millió tartozik az 1–2 fős kategóriához és 360 ezerre tehető a 3–5 főt alkalmazó cégek száma. Érdekes adat, hogy az ugyancsak mintegy kétmillió vállalatot regisztráló Franciaországban az ezer főnél többet foglalkoztató nagyvállalatok száma nem haladja meg a 800-at. A Spanyolországban működő cégek 95 százaléka tartozik a kis- és középvállalatok sorába, részesedésük az ország ipari termelésében eléri a 75 százalékot.

Finnországra és Svédországra az a jellemző, hogy bár lassan, de nő a közép- és nagyvállalatok aránya, s ennek megfelelően csökken a kiscégeké. A koncentrációs folyamat ellenére Svédországban a vállalatok 85, Finnországban pedig 95 százaléka tartozik a kis és középkategóriába. Az óriáscégeiről ismert Japán esetében meglepő adatokkal szolgálnak a statisztikák: a vállalatok 99,4 százaléka kis- és középtípusú, s ezek foglalkoztatják a dolgozók negyötödét, mintegy 34 millió főt.

Erdemes külön szólni az *Egyesült Ál-*

lamokról, amely a kiscégek „házaja”. Mint ahogy a „földszintes Amerika” az igazi Amerika s nem a felhőkarcos nagyvárosok, az USA iparát és szolgáltató ágazatát sem a több száz óriáscég, hanem a kis- és középvállalatok százezrei jellemzik. Nem véletlen, hogy a gazdaságpolitika megkülönböztetett figyelmet fordít erre a kategóriára. Igyekszik számukra — a lehetőségekhez képest — a szabadverseny feltételeit biztosítani, s egyúttal számos kedvezményben is részesíti őket elsősorban az infláció, a ciklikus gazdaságnövekedés, az ingadozó kamatlábak „elvelésére”.

Érdekes képet mutat annak a vizsgálata, mely ágazatokban „sűrűsödnek” a kis- és középvállalatok az iparon és a szolgáltatáson belül. Súlyuk azokban az ágazatokban jelentős, ahol a termelés gazdasági, gazdaságossági és műszaki feltételei, sajátosságai lehetővé teszik, sőt megkívánják a kis- vagy közepes üzemi méretet. Nem véletlen, hogy a *textil-, a bútort- és az élelmiszeripar* egyes ágazatai a fejlett tőkés államokban kizárólag kiscégekben dolgoznak. A nagy beruházást, a magas alkalmazotti létszámot igénylő ágazatok — kohászat, vegyipari finomítók, hajó- és repülőgépgyártás stb. zavartalan működése elképzelhetetlen lenne a jelenleginél kisebb méretek között, ezek a termelési ágak sok esetben állami tulajdonban vannak.

Szigorú szakosodás

A kis vállalati méret persze nem zárja ki a legfejlettebb technikát, sőt nagyon is alkalmas annak fogadására és hasznosítására: Dániában és Hollandiában például a kis- és középvállalatok világviszonylatban is kimagasló eredményeket értek el az *elektronikában és a műszeriparban*. (A dán Ortofon cég például a világ egyik legkiválóbb lemezjátszó pick-up-ját gyártja, mindössze 250 alkalmazottal.)

A kisebb méretű cégekre éppen az a jellemző, hogy egy-egy termékre vagy részegységre *specializálódnak*, s azon a területen *csúcsteljesítményt* nyújtanak. Nem állítanak elő nagy választékot, de termékeik mindig megújulnak. Gyorsan képesek alkalmazni — vagy éppen kikísérletezni — a legkorszerűbb technikát, technológiát, illetve a divatot. Erejük, viszonylag kedvező üzletmenetük éppen rugalmasságukban rejlik, gyorsan alkalmazkodnak a kereslethez, sok esetben pedig maguk irányítják azt. Legtöbbjük fejlesztési tevékenységet is folytat, mégpedig igencsak koncentráltan, s meglehetősen kis apparátussal.

A nagyvállalatok elsősorban a kis- és középcégeket „alkalmazzák” beszállítóként; másként fogalmazva, ezek a vállalatok fontos *háttérpári* szerepet is betöltenek. Létük és üzleti eredményeik nem kismértékben függ a nagyvállalatok megrendeléseitől, azok konjunkturális helyzetétől. Az összefonódás ma már olyan mérvű, hogy egy-egy iparág megrendülése kiszüremek ezreinek a csődjét vonhatja maga után. Ausztriában például több mint 25 ezer kis- és középvállalat kizárólag a „nagyok” kiszolgálásával, alkatrészek, részegységek vagy éppen termelési eszközök beszállításával foglalkozik.

A nagyvállalatok — éppen a ráutaltság miatt — sok esetben maguk is *támogatják* beszállítóikat mind anyagi eszközök-

kel, mind pedig a kutatásban és a fejlesztésben. Ma a fejlett tőkés országokban a nagycégek döntő többsége „moldulni” sem tudna beszállító nélkül, hiszen a korszerű termelés szervezése már jócskán túlhaladta az önellátást, nem is beszélve a gazdaságossági szempontokról. A beszállítók természetesen csak addig maradhatnak a nagyvállalatok beszállítóit, ameddig a rendeléseket *kifogástalan* minőségben és óramű pontossággal teljesítik.

A fejlett tőkés országokban a *könnyűipar* legtöbb ága kis- és középvállalati alapon működik. Jellemző ez különösen a dél-európai országokra, de hasonló a helyzet az Egyesült Államokban és Japánban is. Spanyolországban például mintegy 13 ezer cipőkészítő üzem működik, a foglalkoztatottak összlétszáma nem haladja meg az 59 ezret; a jöhrű spanyol cipőipar termelőhelyeinek az átlaglétszáma alig haladja meg a 4 főt! Ugyanez vonatkozik az európai divat egyik irányítójára, az olasz textiliparra is.

Gyenge pontok

Noha a kis- és középvállalatok elsősorban *fogyasztási cikkek*et gyártanak, fontos szerepet töltenek be a gép- és műszergyártásban, az elektronikában, valamint az automatikák gyártásában is. Svédországban a kéziszerszámgyártásban, a bőrkikészítésben, valamint egyes fafeldolgozó iparágakban meghatározó a kis- és középvállalatok súlya. Az építőipar a legtöbb országban döntően kis- és középméretben tevékenykedik, az igazán nagy építőipari cégek száma meglehetősen alacsony. (1982-ben a fejlett tőkés államokban — elsősorban az NSZK-ban és Ausztriában — a csödbe jutott kis- és középvállalatok mintegy fele építési vállalkozó volt.) Az elhúzódó recesszió — amely jelentősen visszavetette a beruházási és építési keresletet — talán leginkább az építőipari vállalatokat „tisztele” meg, illetve juttatta nehéz helyzetbe kontinentális nyugati felén.

Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban és Japánban a szolgáltató ágazat döntő többsége a kis- és középvállalatok kezében van. Az áruházi láncok, valamint az országos kiterjedésű nagykereskedelmi vállalatok kivételével a *kiskereskedelem* főleg a kiscégek tulajdona. Jellemző a családi vállalkozásban működő, néhány főt foglalkoztató bolti típus. Az idegenforgalomban is meghatározó a kis méretek súlya, bár az utóbbi években a multinacionális hotelláncok jócskán megcsappantották az egyéb szállodások lehetőségeit. Az éttermekre, valamint a javító ágazatra ugyancsak a szolid méretek jellemzők, itt is természetesen kivéve az országos hálózatokat.

A kis- és középvállalatok kétségtelenül igen sok előnnyel rendelkeznek a nagyiparhoz képest. Gyenge pontjuk azonban az *anyaghiány* helyzetük, illetve anyagi lehetőségeik. Meglehetősen keveset tudnak fordítani kutatásra, fejlesztésre, beruházásra, sok esetben még a forgatóké folyamatos biztosítása is nehézséget okoz. A magas kamatlábak 1981–82-ben legtöbbjük számára szinte lehetetlenné tette a hitelfelvételt, s ezután tömegesen került sor a redőnyök lehúzására, csödre vagy éppen árverésre.

Márpedig a magas munkanélküliség közepette az állam számára sem mellékes a csődök megszorodása, hiszen a kis- és középvállalatok tömeges tönkremenetele az elmúlt két esztendőben munkahelyek további százezreinek megszüntetését vonta maga után. A további romlás és a szociális feszültségek éleződésének elkerülése érdekében a kormányoknak fokozott segítségre kellett és kell részesíteniük a kis- és középvállalatokat. (gonda—szentgáli)

A távközlési fejlesztések hatása az NSZK-ban

A Deutsche Bundespost, az NSZK szövetségi postai szervezete 1980-ban kb. 10,5 milliárd márkát fektetett beruházásokba. Ez a feldolgozó ipar beruházásainak kb. 20 százaléka, és hatással van csaknem minden gazdasági ág termelésére és foglalkoztatottságára, elsősorban azonban az elektrotechnikai és az építőiparra.

Az 1980. évi távközlési beruházások 1980-ban 17,9 milliárd márka bruttó termelést indukáltak. Ebből 16,8 milliárd márka volt a közvetlen termelés és előgyártmány-előállítás részesedése. A távközlési berendezések előállításában 10 gazdasági ág vett részt. Az elektrotechnikai ipar szállítása 7,3 milliárd márka, az építőipar munkája 2,4 milliárd márka értékű volt. A termelési hatás számításánál figyelembe kellett venni az elhasználatott berendezések pótlására szükséges beruházásokat is, összegük 1980-ban 0,6 milliárd márka volt, amihez még 0,5 milliárd márka közvetlen és közvetett megelőző szállítás járult.

A távközlési beruházások teljes foglal-

koztatási hatását — a vállalatok pótlás jellegű beruházásai és a kapcsolódó megelőző szállítások nélkül — 154 000 főre becsülik. Ebből 63 000 jut az elektrotechnikára, 27 500 a hírközlésre és 18 000 az építőiparra. Egyéb szolgáltatások területén 6000, a fémiparban pedig 5000 dolgozó működött közre a távközlési beruházásokkal kapcsolatban. A többi 30 000 munkahely 1980-ban 27 gazdasági ág között oszlott meg. Ehhez számíthatók még a külföldön foglalkoztatottak. Mindezen felül a pótlási beruházásokkal 5000, a kapcsolódó megelőző teljesítményekkel pedig 4000 dolgozó foglalkozott.

A posta 1 milliárd márka pótlólagos egyszeri távközlési beruházásai 1980-ban 2,5 milliárd márkával növelték a bruttó termelést. A pótlólagosan foglalkoztatottak jövedelme növeli a magánfogyasztást. Összegezte, 1 milliárd márka beruházás 21 000–22 000 fővel növeli a foglalkoztatottságot, beszámítva a magánfogyasztás növekedésével kapcsolatos 6000 foglalkoztatottat is.

b. j.

84. Sept. 1.

Portugália

Portugália újabb 15–20 százalékos áremelése kiegészíti azokat az áremeléseket, amelyek a portugál escudo leértékelése következtében jelentkeznek a importált termékeknél.

Az új gazdasági miniszter, Ernani Lopes mindössze 6 percig magyarázta a portugál televízióban a hozott rendelkezéseket, azok szükségességét. „Fájdalmas gyógyomódról” beszélt, amely újabb, nagy is konkrét áldozatvállalásokat igényel, s amelynek remélt kedvező hatásai legfeljebb hosszú idő múlva mutatkoznak. Lopes elismeri, hogy a portugál gazdaságban a következő hónapokban igen drasztikus intézkedések várhatók: csökkenni fog a bérek vásárlóereje, emelkednek a megélhetési költségek, lelassul gazdasági intőzkedések útjeme, ami közvélemény kihat majd a foglalkoztatás alaklására. Jelenleg munkanélküli a munkképes lakosság 9 százaléka, a szakszervezetek szerint 14 százaléka. Ezek az intézkedések annál is inkább figyelemre méltóak, mert Portugália már jelenl Nyugat-Európa legalacsonyabb éle vonalon levő országa.

A gazdaságpolitika három, egy-összefüggő programot tartalmaz. Ezek:

— A konjunktúra irányításának *segítségprogramja*, amelyen belül abszolút többséget kap a kereskedelmi mérle mutatók deficit csökkenése és „a földdel szembeni eladósodás szigorú gondos ellenőrzése”.

— Két-hároméves belső *stabilizációs program*.

— Egy négyéves program a portugál gazdaság *korszerűsítésére* és az EGK-hoz csatlakozás feltételeinek előkészítésére.

Az új kormány érvényben tartja az ideiglenes költségvetést, amelyet az előző kormány lemondása után és a parlament feloszlása előtt hagyott jóvá, de már dolgozik az 1984-es költségvetésen, amelyet októberben bocsátanak a képviselők elé.

Kooperációs

Nyugat-E

Az 1973 utáni válság egyik sajátos jelleménye, hogy Nyugat-Európában nagy mértékben *megnőtt* az állami vállalatok kooperációs készsége. Ennek oka főké a kormányok nadrágszín-politikája, illetve a vállalatok többségükben veszteségesek, és a költségvetési kiadások csökkentése igen érzékenyen érintette és ti-óket.

★

Az egy országban belüli vállalati kooperáció főleg a vertikális munkamegosztás előnye, a nagyobb sorozatban gyártásból származó fajlagos ráfordítások csökkentése, a költségmegosztási és elosztási előnyök, nem egy esetben az szabályozás az irányadó. Kétségtelen, hogy ennél a kooperációnál a gazdasági előnyök a sok azonosítástól adódóan ugyan valamivel kisebbek, mint a közti vállalatok között. Viszont éppen nyújt nagyobb biztonságot, ami közti járja az eseteiben kisebb jövedelmeket.

Országoként eltér az állami-magánvállalat kooperációjában a *primátus* dőse. A jelenlegi helyzet a magánvállalatok kedvez, mivel a kisebb létszámú magánvállalatok lényegesen gyorsabban tudják a szerkezetátalakítást megvalósítani.

Elsősorban az igen magas állami részarányú rendelkező Spanyolországban és Olaszországban találunk erre példát. De a magán-állami kooperációk szorgalmazása, illetve a reprivatizálás több más nyugati kormány gazdasági törekvéseinek középpontjában áll (mindenekelőtt a konzervatív vezetésű Nagy-Britanniában). Talán egyetlen kivételként említhetjük a francia államosítási hullámot, de a veszteséges növekedése (1982-ben csak két francia állami vállalat volt nyereséges) ennek folytatását igencsak kérdésessé teszi.

A francia állami vállalatok 1982-es milliárd frank deficitje a kormányt meglepte; az állam csak 12 milliárdot a vállalatoknak — így is kényszeríti őket, hogy pótlólagos pénzforrásokat keressenek. Ennek egyik sajátos formája a kooperáció, az együttműködés magán- és állami vállalatok között. A francia megol-

Irreális követelmény

A vállalatok zöme csak hitel igénybevételével tudja fenntartani folyamatos fizetőképességét, likviditását. Egészen 1981 végéig élhettek is a vállalatok ezzel a „biztonsági szeleppel”, és esetleges likviditási zavarukat a „hitelzsip” megnyitásával vezették le.

Az utóbbi időben azonban szűkült a forgóeszköz-hitelek igénybevételi lehetősége. Gyakorivá vált a bank elzárkózása és a már felvett hiteleknek az eredeti hitelszerződésben kikötött határidőnél rövidebb idő alatt történő törlesztésének követelése. Ez a vállalati tervezőmunkát sok esetben lehetetlenné teszi, s így időben és nagyságrendben igen nehéz egyensúlyban tartani az eszközöket és a forrásokat.

A forgóeszköz-finanszírozás mai rendszerének a tükrében — úgy tűnik — indokolt a kérdés: egyáltalán megvalósítható követelmény-e a vállalatoktól számon kérni a likviditásuk fenntartását?

Hitelt — üzleti alapokon

Véleményem szerint a forgóeszköz-finanszírozás jelenlegi, ellentmondásos rendszerében még a gondos készletgazdálkodást folytató vállalatok is likviditási zavarokkal küzdhetnek.

Az első ellentmondás: a tartós forgóeszköz-finanszírozás jelenlegi rendszere magában hordozza a hiteligenység növekedését. Ugyanakkor a banki hitelezési gyakorlat a hitelszféra erős visszaszorítására törekszik.

A második ellentmondás: bár az exportképes termékek előállításának növelése a cél, a vállalatok számára — pénzgazdálkodásuk szempontjából — nincs ilyen irányú ösztönzés. A konvertibilis elszámolású export eszközleköltöttsége ugyanis mind a termelés, mind az értékesítés fázisában magasabb, mint a többi értékesítési reláció.

A harmadik ellentmondás: a vállalatok hitelszükségletét, valamint annak évközi változását alapvetően befolyásolja a termelés szerkezeti összetételének, valamint az értékesítés relációs összetételének módosulása. Ugyancsak számolni kell az esetleges ütemtelen, lökészerű értékesítéssel, amelynek átmeneti pénzgazdálkodási gondjait csak üzleti alapokon nyugvó hitelpolitikával lehet megoldani. Erre azonban a bank rendelkezésére álló hiteleszközök jelenleg nem elegendők. Mindhárom ellentmondás — s ez korántsem az összes — a likviditási egyensúly szinte törvényszerű megbomlásához vezet.

A forgóeszköz-finanszírozás 1980 előtti, úgynevezett „minimum rendszerében” a vállalatokat az összes forgóeszköz-állomány (készletek és egyéb forgóeszközök) minimális szintjéig látták el forgóalappal és egyéb vállalati saját forrással. A „minimum szint” egyes évek közötti, tartós növekedésnek forrását saját fejlesztési alapból képzett forgóalap-feltöltéssel kellett megteremteni, míg az éven belüli átmeneti növekedésre a bank rövid lejáratú hitelt nyújtott.

A finanszírozás buktatói

A forgóeszköz-finanszírozás 1980 utáni rendszerében az átlagkészlet-növekmény vált a forgóalap-feltöltési (saját forrás növelési) kötelezettség mértékévé. Akornál a vállalatoknál, ahol a forgóalap nem érte el az átlagkészletszintet, kiegészítéssel egyéb vállalati saját forrást vontak be a készletfinanszírozásba. Ennek következtében forráshiány keletkezett az egyéb forgóeszközökben, amelyet a bank eseti hitellel ellensúlyozott. Így már a rendszer indulásakor hátrányos helyzetbe ke-

rültek azok a vállalatok, amelyeknek forgóalapja nem fedezte az átlagkészlet finanszírozását, valamint azok is, amelyeknél — a termékszerkezet, a hosszú átfutású termelés miatt — jelentős eltérés volt az átlagkészlet és a minimum készlet között.

Alapvető változás, hogy az új rendszerben csak a készletek növekményéhez kapcsolódik forgóalap-feltöltési kötelezettség. Az egyéb forgóeszközök növekményét viszont a vállalatok nagy többségénél nem követi a saját források növekedése. A vállalati saját források közé bevont visszatérhető nyereséget ugyanis a szabályozóváltozások szinte évente módosítják. Ezért az egyéb forgóeszközök növekményének finanszírozása egyértelműen a hiteligenység növekedéséhez vezet.

Az egyéb forgóeszköz-növekedés és annak forráshiánya a viszonylag nagy arányban konvertibilis elszámolású exportra gyártó és az export volumenét évről évre növelő vállalatoknál következett be.

Melyek a forgóeszköz-növekedés egyéb főbb tényezői? Például a **vevőállomány** növekedése és az árbevétel dinamikus növekedése mellett is bekövetkezhet többlet forgóeszköz-igény. Ma azonban már egyáltalán nem változatlan a futamidő. Belföldi viszonylatban egyre több vállalat fizet késedelmesen, a fizetési képtelenség továbbgyűrűzik. Ez a probléma — véleményem szerint — nem oldható meg azzal, hogy egyes vállalatok nem vagy csak pénzügyi fedezet biztosítása mellett szállítanak, hiszen a csökkent fizetőképességű vállalatok esetében a fedezetigazolás kiadása — az egyébként is szűkös

— források lekötését jelenti, és csak tovább nehezíti pénzgazdálkodásunkat. Az ilyen magatartást egyébként is csak monopól helyzetben levő vállalatok engedhetik meg maguknak, tovább nehezítve ezzel az anyagi-műszaki és ebből következőleg a pénzügyi folyamatok normalizálódását.

Vevőállomány és importfedezet

A nemzetközi pénzügyi helyzet szintén romlott. Egyes relációkban — megkötött szerződések mellett is — megíúsulhat az exportértékesítés pénzihiány, az elmaradt akkreditív nyitás és egyéb okok miatt. Egyre gyakrabban előfordul, hogy a vállalatok korábban készpénz ellenében értékesített termékeiket is csak fél-1 éves hitelre tudják eladni. A bank a hitellezésnél a futamidőromlást nem veszi figyelembe.

Tovább nehezíti a vállalatok helyzetét a lejárt kinnlevőségek növekedése, amely ellen a legjobban kiéptített külpiazi kapcsolatok esetén sem tudnak önmagukban kellőképpen védekezni.

További számottevő forgóeszköz-kategória az **importbeszerzések forintfedezetének előzetes biztosítása**. Ezzel az importbeszerzés miatti pénzlekötés (egyéb forgóeszköz) átlagosan 40-50 nappal nőtt. E „hatósági” intézkedés ismételtlen — vállalati saját forrással nem oldható meg — finanszírozási problémát okoz, ezért a hitelszükséglet növekedéséhez, ennek hiányában a fizetőképtelenség erősödéséhez vezet.

Erdemes megemlíteni az önálló exportjogú vállalatok céghiteles vevő kinnlevőségeinek finanszírozását is. 1982 végéig — azzal, hogy a bank a céghiteles eladásokból eredő követeléseket **biztosított** árfolyamon refinanszírozta — nem jelentkezett jelentős forráshiány ebben a forgóeszköz-kategóriában (legfeljebb az árba beépített kamát összegének erejéig, amellyel a hitelt csökkentették).

1982-ben viszont a dollár erősödése és az évközi forintleértékelések olyan mértékben növelték az átértékelt követeléseket, hogy több relációban is a biztosított árfolyam fölé nőtt értékük. Ezt az esz-köz-növekedést a vállalatoknál **nyereségként** kell elszámolni, majd pénzügyileg is fel kell használni (nyereségadó, vállalati alapok). Ez pedig pótlólagos hiteligenyteremt az érintett vállalatoknál. A bank ezen hiteligenyeket nem elégíti ki azon indokkal, hogy a „fiktív” követeléseket nem finanszírozza meg. Vitatható azonban, hogy a követelés mennyiben fiktív. Hiszen azzal, hogy e követelések többek között az éves nyereségadó részévé válnak, a vállalatoknál pénzügyi hiányt okozhatnak.

Visszatérve az alapkérdésre: jogos követelmény-e a likviditási egyensúly megtartása a vállalatoknál a jelen finanszírozási rendszerben? Úgy érzem, nem. Még dinamikus fejlődő, jövedelmező vállalat is fizetési képtelenné válhat rövidebb-hosszabb időre, különösen ha számottevően növeli konvertibilis elszámolású exportját.

A leírtakat — vállalati tapasztalatokra alapozva — gondolatfelvetésnek szántam. Ismerve és megértve a hiteleszközök szűkös voltát, a megoldást nem lehet csak a hitelsáv bővítésében keresni. Viszont a vállalatoknál sem lehet az említett eszközöket leépíteni a többletforrást megteremteni. De akkor hogyan tovább? Marad a gazdálkodó szervek egymás közötti „kényszer hitel” nyújtása, és a likviditási bizonytalanság?

Markovics Györgyné

Bankhitel — visszaszorulóban

forrásként funkcionált, de a következő évből a mérleg jóváhagyása után beruházások forrásává vált.

A vállalatok pedig arra törekedtek, hogy ezeket az átmenetileg lekötött érdekeltségi alapokat a bank ne középlejártatú forgóalap-megelőlegezési hitellel, hanem rövidlejártatú hitelekkel pótolja vissza. Ezzel évekig elérték, hogy e források erejéig nem kellett feltölteniük forgóalapjukat, a tartós forgóeszköz-növekedés e részének a finanszírozását átvették a rövid lejártatú hitelek. A forgóeszköz befektetésre fordítandó pénzforrások e részét tehát beruházásra tudták fordítani.

E tendenciát mutatja, hogy 1971. és 1978. között* a forgóalap és a fejlesztési alapból visszafizetendő középlejártatú forgóalap-megelőlegezési hitelállomány együttesen több mint 40 milliárd forinttal kisebb mértékben növekedett, mint a készletállomány. A rövid lejártatú eseti hitelek (az árbevételből visszafizetendő középlejártatú forgóalap-megelőlegezési hitelekkel és egyéb hitelekkel együtt) ugyanakkor a fenti nagyságrendet megközelítően, több mint 39 milliárd forinttal növekedtek.

A forgóeszköz-finanszírozás rendje 1980-ban radikálisan megváltozott. Az akkor bevezetett változtatások azonban — mint említettem — nem a bankhitel szerepének a növelése jegyében fogantak. Sokkal inkább a vállalati vásárlóerő további visszaszorítására irányuló szándék motiválta a módosításokat.

A vállalatoknak 1980. január. 1-től a fejlesztési alapot terhelő forgóalap-bővítési kötelezettség megállapításakor az összes forgóeszköz-növekedés helyett csak a készletek évi növekedését kell figyelembe venniük. Ennek fedezéséhez azonban ezentúl az úgynevezett **egyéb vállalati saját források tartós részének növekményét nem használhatják fel**. Az egyes évek közötti készletállomány-vál-

tozást nem az úgynevezett minimum méréssel állapítják meg, hanem a bázis és tárgyévi átlagos állomány különbségként. Végül, a forgóalap-megelőlegezési hitelnél a bank ezentúl a szükséges letnek csak az 50 százalékát hitelezzi meg a korábbi 70 százalékkal szemben.

Mit jelent mindez? Mint Király G. István írja A forgóeszköz-finanszírozás gondjai című cikkében (Figyelő, 1980. május 7-i száma): „... A középlejártatú forgóalap-megelőlegezési hiteleknek a saját vállalati forrás kötelező aránya jelentősen, 30-ról 50 százalékra emelkedett, ami a nyereségági fejlesztési alap fokozott leterhelését jelenti. Az emelés a forgóalap-megelőlegezési hitel ma sem túlságosan nagy szerepét tovább fogja csökkenteni. A hitel kivonása a forgóeszközök finanszírozásából lehetetlenné teszi, hogy a forgóeszközre nyújtott hitelállomány információkat nyújtson a forgóeszköz-szükséglet változásairól...”

... A forgóeszköz-finanszírozás 1980-as változásai tovább növelik a feszültséget a finanszírozási rendszer és a hitel pénzrendszer között. A fejlesztési alapok fokozott leterhelése, a reális tartós hitellel finanszírozható forgóeszköz-kategóriáknak (késztermék, vevőállomány) forgóalappal és egyéb forrásokkal való lefedeztetése csak növeli és nem megoldja a problémákat. Akadályozza a forgalom rugalmas pénzellátását, a jól jövedelmező vállalatok továbbfejlesztését és félt, hogy növelni fogja a költségvetés terheit is...”

Ugyanis — és ennek már most is tanúi lehetünk — a vállalatok szabad fejlesztési alapjai betáblázódnak a különböző hitelek visszafizetésére és ezután hiába akarnak megvalósítani bármilyen jövedelmező fejlesztést, nem tudnak hitelt felvenni.

A gazdaságos vállalatok fejlődésére és a pénz forgalomba hozatalára azonban szükség van. Egyetlen út marad: a költségvetés igénybevétele. Ez azonban — mint arra az utóbbi időben számos tanulmány rámutatott —, a normativitás további lazulásához vezet.

F. K.

A pénzügyi hitelezési kérdésekben járatos közgazdák már a hetvenes évek elején figyelmeztettek: sajátos és távlatában egyáltalán nem örvendő szerepsere megy végbe a költségvetés és a hitelszféra között. Tallós György például már 1976-ban kimutatta „A bankhitel szerepe gazdaságirányítási rendszerünkben” című könyvében, hogy az ipar finanszírozását — azt, hogy mit finanszíroz a költségvetés és mit a bank — az állami határozatokban deklarált tervcélok determinálják, s nem banki üzleti szempontok. A költségvetés által igénybe vett hitelek nagy része a támogatási és elvonási rendszer csatornáin a vállalatokhoz jut végleges juttatás formájában, csökkentve ezzel a nyereség orientáló szerepét.

A bank viszont nem tud — üzleti szempontok alapján mérlegelt — hitel-ekpanziót megvalósítani, mert forrásait a költségvetés leköti; ugyanakkor viszont a fokozódó, költségvetési elvonások miatt a vállalatok sem tudnak növekvő mértékben hitelt igénybe venni.

E kedvezőtlen jelenségek orvoslására sok közgazdász azt javasolta, hogy jusson ismét **növekvő szerephez a bankhitel**, s azon belül is a forgóalap-megelőlegezési hitel.

A **finanszírozási rendszer** azonban a hetvenes évek második felében éppen ezzel a **javaslattal ellentétes irányban formálódott**.

1980-ig — mint ismeretes — a tartós forgóeszköz-növekmény mérésekor a források oldalán a bank a forgóalap-növekmény és a középlejártatú forgóalap-megelőlegezési hitel állományváltozása mellett **forrásként ismerte el** (vagyis a forgóalap-feltöltési kötelezettség teljesítésébe betudta) az úgynevezett **egyéb források növekményét is**. Ezt vagy betudta a forgóalap-feltöltési kötelezettség teljesítésébe, vagy a forgóalappótló hitelek törlesztésére lehetett fordítani. E források: a szállítókkal szembeni **tartozások**, a nyereségadóval csökkentett éves **nyereség**, valamint a gazdálkodás sajátosságaiából következően állandóan meglévő saját **tartós források**. Tény, hogy ebben a rendszerben a finanszírozási gyakorlat a nyereségnövekmény teljes, vagyis az alapképzés után az F-alapba kerülő részét is elfogadta a forgóeszköz-növekmény rendeltésszerű forrásként. Ez a rész tehát év közben forgóeszköz-

* Sára János: A forgóeszköz-finanszírozás új útja. (Figyelő, 1979. aug. 29.)

A sülysápi Tápó völgye Mg. Termelőszövetkezet megvételre kínál

két sörtankot,

kompresszorral együtt.

Megtekinthetők Gyömrőn, a Tó vendéglőben.

Érdeklődni lehet a termelőszövetkezet főkönyvelőjénél: Sülysáp, Fő u. 20.

Fontos export — kis tételekből

A világerkedelmi csökkenése, a megnövekedett értékesítési körülmények, valamint a legtöbb ország külkereskedelmi mérlegegyenlegének bekövetkezett romlását a világ sok államát — köztük hazánkat is — arra kényszeríti, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak az úgynevezett kisvolumenű exportra.

Késztétel, hogy a kis tételekkel való foglalkozás — a külkereskedelmi Minisztérium állásfoglalása szerint 5 millió forint alatti egyezségi exportügyletek tartoznak ebbe a fogalomba — nem minden esetben gazdaságos a külkereskedelmi vállalatok számára, hiszen piacutalás, értékesítés és lebonyolítás szempontjából néhány száz ezer forint kivétel szintén ugyanannyi munkát igényel, mint például egy több száz millió forintos ügylet. Ennek ellenére az exportáló vállalatok mindjártban feladatuknak tekintik a kisvolumenű termékek dollárelszámolására értékesítését, gazdasági helyzetük, bevételeik alakulása ugyanis mindkét érdekelteket teszik őket ebben az üzletágban.

Mindazonáltal néhány külkereskedelmi vállalat még idegenkedik a sok munkát, de csekély hasznot hozó kisvolumenű exportoktól. Ebben bizonyára az abból adódó problémák is közrejátszanak, hogy a termékek számos esetben nem mérik fel reálisan a kivétel lehetőségeit, termékek sok esetben korszerűtlenek, igen magas az önköltségük, a határon túl nem versenyképesek.

Tanácsadás Kisvállalkozásoknak

A külkereskedelmi jogostványok területén 1981-ben végrehajtott változások, beleértve a párhuzamos és eseti külkereskedelmi jogokat — az egészségesebb verseny növekedése mellett — a korábbi mérlegprofilokhoz képest részletes lebontásával is ösztönzik a gyorsaságot, a rugalmasságot követelő kisvolumenű export-tevékenységet.

Az Intercooperation Kereskedelmfejlesztési Rt. (IC) — a magyar külkereskedelmi kooperáció szervezője — 1981. második felétől eseti- és párhuzamos külkereskedelmi jog alapján igen széles export- és importportfóliát rendelkezik. Lehetősége nyílt tehát arra is, hogy a kooperációs megállapodásokhoz kapcsolódó árumozgások lebonyolítása mellett sok ágazatra kiterjedő export-import tevékenységet fejtsen ki.

A kivétel tekintetében a vállalat üzletpolitikájára mindenképp új termékek, eddig értékben és mennyiségben marginálisnak tartott áruk exportjára irányul, a kooperációs tevékenység mellett, ilyen tételekkel kell ugyanis „megélnie”. Mivel a vállalat exportja gyakorlatilag a nulláról indult, széles körű piacutalással, fozokozatosan és több módszer párhuzamos alkalmazásával kellett feltárnia azokat a

Az Agromas csaknem két évtizedes tevékenysége rámutat a mezőgépek egy csoportjában a KGST-egytípusú problémáira. Az Agromas működése sikeresebb a hasonló gazdasági szervezetek többségénél, ezért érdemel figyelmet szervezete, tervezési rendszere, a nemzetgazdasági rendszerekhez és a KGST-országok együttműködési mechanizmusához való igazodása — írja Rácz Margit. A mezőgazdaság koordinált gépesítésének módszereiről a KGST-országokban című tanulmányában, mely a Külügyminisztérium 1983. é. számában jelent meg.

Az Agromas Nemzetközi Társaság 1965-ben jött létre, a szülő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés koordinált gépesítésének elősegítése céljából. A társaság legszembetűnőbb szervezeti sajátossága az, hogy a többi hasonló koordinatív funkcióval rendelkező szervezettől eltérően nemcsak központi nemzetközi apparátus-sal rendelkezik, hanem valamennyi tagországban úgynevezett képviselettel is. A képviseletekben az adott ország állam-polgárai dolgoznak, akik jól ismerik az adott tagország széleskörű, gyártási lehetőségeit, így jelentősen hozzájárulnak az együttműködési javaslatok megvalósításához.

Az Agromasban úgynevezett *terápiát* tervezés alakult ki, azaz mindig a teljes lehetőségek alapján kell a társaságnak tevékenykednie. Fokozatosan utat tör magának az a szemlélet, hogy a tevékenységével hatni kell a folyamatokra, de nem lehet valamennyi térszében az éves terv 100 százalékos teljesítésével számolni.

forrásokat, ahonnan jól értékesíthető áru-állapot folyamatosan tehet szert.

Ugy gondoljuk, hogy a gazdasági közösségek, a polgári jogi társaságok, a kis- és középvállalatok egy része előbb-utóbb meg kíván jelenni a nemzetközi piacon is. Minthogy a kisvállalkozások érhető módon nem rendelkeznek elegendős külföldi tapasztalattal és információval, a vállalat tavaly saját pénzügyi, jogi, közgazdasági és marketing szakembereiből, valamint az üzleti részleg képviselőiből kisvállalkozói tanácsadó testületet állított fel. Feladata, hogy a külkereskedelmi kapcsolatos minden kérdésben *ingyenes* tanácsadást nyújtson a hozzáfutó kisvállalkozásoknak. Amennyiben pedig azok igénylik, szervezze meg, és bonyolítsa le a külföldi tevékenységüket — ez utóbbiakat azonban már díjazás ellenében. E tevékenységet a sajtó és direct mail útján népszerűsítettük, a eddig mintegy 80 kisvállalkozás kereste meg a testületet tanácsért, vagy konkrét üzlet-bonyolításért. A tanácsadó testület azonban nemcsak információnyújtással foglalkozik, hanem saját maga is megkeres „forrásintézményeket”, így a Termelői Tanácsot, a Kisipari Termelői Vállalatot, a TSZKER-t stb., hogy export-áruállapot vagy kooperációs lehetőségeit közöljék fel.

Eredményes ötletbörzék

A tapasztalatok szerint a tanácsadó testület létrehozása hasznosnak bizonyult, számos kisvolumenű, korábban „gazdátlan” export, szolgáltatás lebonyolítására nyílt lehetőség. Ezek közül érdemes megemlíteni azt a gmk-t, amely *veterán autók restaurálásával* foglalkozik. A tőkés országokban a 30-60 évvel ezelőtti gyártott gépkocsik felújítása iránt igen nagy az igény, és bár egy-egy autót restaurálás átlagosan nem kerül különösen sokba, a tevékenység összességében már számottevő bevételt hoz.

A kisvolumenű exportáruállapotok felkutatásának egy másik módja az ipari és mezőgazdasági szövetségek és a *szellemi tevékenység* módszeres feltérképezése. Tapasztalataink szerint a magyar vállalatok és szövetkezetek jelentős része nem folytat exporttevékenységet, illetve az alatta marad a lehetőségeiknek, és ezért szükséges a meglévő termékek, illetve kapacitás külföldi szempontból való újraértékelése. Ennek megfelelően az IC rendszeresen részt vesz a KKM és az OKISZ által szervezett megyei *tájékoztatók*ban, ahol tájékoztatást nyújt tevékenységéről és felkutatja a helyi kisvolumenű exporttevékenységeket. Beszélgetési kapcsolatot tart a KKM megyei *külföldi* tevével, akikkel újabban egyfeljelt „ötletbörzék”-et kialakulóban: a megyei megbi- zottak saját felmeréseik alapján áruállapot, illetve kapacitást ajánlanak fel exportra, a vállalatunk pedig tájékoztatja őket a konkrét külföldi igényekről és le-

hetőségeikről. Kimondottan a kisvolumenű konvenciókban megindított piacutalás. A mezőgazdasági cikkeknél is bővült az exportokálta, magába foglalva a többi között az *alkoholmentes üdítő italt, alma-törkölyt, tojásport és különféle süritett gyümölcsöt*. Újabb ipari termékek közül érdemes megemlíteni a *hidraulikus szatolók* kivételét egy kanadai cég részére a Könnyűipari Gépgyártó Vállalat megbízásából, vagy *háztartási prés exportját*, mely a Dunabogdányi Ütő- és Mgtstj. terméke és nyugatnémet igény volt rá.

Kedvező kilátások

Pehelypaplan- és almatörköly

Tavaly összesen 53 millió forint exportot bonyolítottunk le, ebből 34 millió forint összegben kisvolumenű tételeket. Ezek közé tartozik a Komárom megyei Kálvácsempégyártó és Építő Vállalat, valamint a Budapesti Épitőipari Szövetkezet részére lebonyolított kálvácsempét és *horodozható cserépkályha* exportja NSZK és osztrák cégeknek, a SZEVA-FEM megbízásából *kereszeti kispépek* és *alkatrészek*, továbbá az Öntödei Vállalat megbízásából *öntvények* szállítása az NSZK-ba; *különféle műszaki gumiarúk* szállítása NSZK, svéd, holland viszonylatokba a soproni ÁPV megbízásából; a Vágárpéztéri Vállalat speciális sztróháznak exportja egy kanadai cégnek, végül *toll és pehelypaplan* eladása a Fővárosi Ruháipari Vállalat megbízásából egy nyugatnémet vállalatnak.

A mezőgazdaság területén is sikerült néhány olyan termékkel megjelenni a világpiacon, amelyek ugyan hagyományosan más külkereskedelmi vállalatok profiljába tartoznak, piaci munkánk eredményeként azonban az Intercooperation bizákos meg az exporttal. (Például zöldbab, paradicsom és zöldséppaprika szállítása az Ócsai Vörös Október Mgtstj. áru-állapjából, továbbá vadon méz gomba a lenti Szabadság Mgtstj. megbízásából egy NSZK cég részére.)

Az idei első félévben — tapasztalataink és bázisvállalatok kapcsolatok alapján — sikerült továbbfejleszteni a kisvolumenű exporttevékenységet. Folytatjuk például a SZEVA-FEM motoros kapáló *alkatrészeinek* exportját, valamint — újabb bel-földi megbízók bevonásával — a *kálvácsempé és cserépkályha* exportját és *kibővítettük a termékskálát falcsempék, építési kerámia*val, a piactól is kiszélesítettük: a korábbinál több a nyugatnémet, osztrák, holland partner.

Többfelé szállítjuk az 1982-ben megkezdett műszaki gumiarúkat is és zavartalanul folyik az öntvények exportja. A tavaly megkezdett toll-, pehelypaplan- — viszonylag kis összegű — exportot sikerült *kooperációs* együttműködéssel átalakítani. A Fővárosi Ruháipari Vállalat és nyugatnémet fél négyezer megállapodás keretében aránylag csekély beruházással magas értékű, korszerű terméket állítanak elő mintegy 4 millió dollár összegű exportra. A kooperáció keretében elsajátított technológia nyomán a termék minőségi színvonala megfelel a legmagasabb nyugat-európai követelményeknek

Dr. Gonda György —
Herpáné Deres Éva

magasságáról 10–15 százalékos eltéréssel előre állapodjanak meg.

Az Agromas perspektivikus jelentőségű tevékenysége a 80-as években a mezőgazdasági *kisgépek* tömeges gyártásának kialakítása. A szovjet és a csehszlovák igények a kategória nagyobb gépeire irányulnak, ami arra mutat, hogy ezeknek a gépeknek nem elsősorban a háztáji történő felhasználásáról, hanem inkább a közös gazdaságok speciális földjein való alkalmazásáról van szó. A legtöbb KGST-tagország az elhúzódo előkészítés során a *sajtó licenccsal* utat választotta. Így „lestelegessé” vált a közös licenccsal, megoldatlan maradt a legkisebb — Magyarország által gyártani kívánt — gépek motorkészlete. A kisgépek gyártásának sorsát végül is a nyolcvanas évekbe az fogja meghatározni, hogy a *háztáji* milyen ütemben „száradul meg” az egyes KGST-országokban.

A *harmadik piaci tevékenység* eddig a koordinált tökes mintagép-vásárlásokra és az általában nem koordinált licenccsalakokra korlátozódott. Célszerű lenne a közösen kifejlesztett géprészek fővállalkozói formában való harmadik piaci exportjának fokozatos kifejlesztése. Ezzel valamelyik fővállalkozással foglalkozó *nemzeti* vállalatnak kellene foglalkoznia, a képviselők közötti tevékenységet fejthetnének ki. A képviselők, a gyártók közvetlen kapcsolatát a kooperációs kapcsolat kibontakozásával párhuzamosan ugyancsak szorgalmazni kellene.

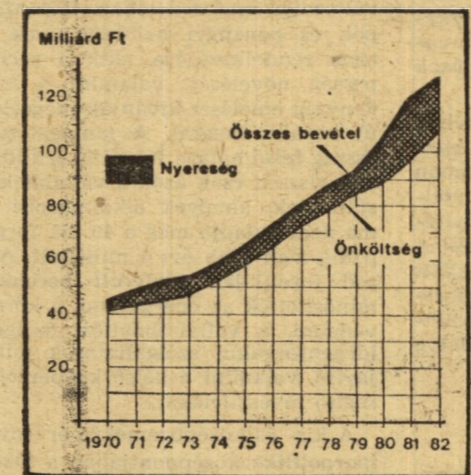
— ai

TARTÓS EGYENSÚLY VAGY STAGNÁLÁSI TÜNET?

(Folytatás az 1. oldalról.)

rábbi 2-3 százalékkal szemben a legutóbbi években sem tettek ki többet a vállalati költségek 5-7 százalékánál, a vállalatok a szállítást egyre kevésbé tekintették elhanyagolható költség tényezőnek.

A közlekedési és hírközlési bevételek, ráfordításai és nyeresége foyóáron (milliárd forint)

A szállítási teljesítmények növekedésének mérséklődése ellenére azonban egészen 1982-ig nem következett be lényeges változás a *nép gazdaság szállítási igényességének* — az egységnyi GDP-re (hozzáadott érték) jutó áruszállítási teljesítmény mutatójának — alakulásában. A GDP növekedési üteme az 1976–81-es időszakban ugyanis csak 3,5 százalékos, a gazdasági növekedés üteme pedig 3 százalékot tett ki, így a 100 forint hozzáadott értékre jutó áruszállítási teljesítmény árutonnakilométerben alig csökkent, 1970-ben 8,52 volt, négy évvel később 8,66, 1978-ban 8,49, tavaly pedig 8,01.

Korábbi elemzések kimutatták, hogy a gazdaság főbb növekedési folyamatai közül a *nép gazdaság anyagfelhasználása*, a *beruházások* és a *külkereskedelmi forgalom* alakulása befolyásolja leginkább a szállítási teljesítményeket. A gazdaság folyó termelő felhasználása 1976 és 1982 között évi 4,7 százalékkal — a gazdasági növekedés ütemétől jóval meghaladó mértékben — bővült, így ennek bizonyosan lényeges szerepe volt a szállítási igényesség magas színvonalának fennmaradásában. Még döntőbb hatást gyakorolt azonban a szállítási teljesítményekre — a *külkereskedelmi* szállítási igényességének alakulása, hiszen a nemzetközi célú — behozatali, kiviteli és tranzit — szállítások a *nép gazdaság* összes szállítási teljesítményének 1970-ben még „csak” 47,9 százalékát, de 1980-ban már 58,9 százalékát adták. A külkereskedelmi forgalom szállítási igényessége pedig a legutóbbi években sem mérséklődött számottevően, hiszen a 100 forintnyi importra jutó behozatali szállítási teljesítmény 1970-ben 20, 1975-ben 18,1, 1981-ben pedig 18,3 árutonnakilométer volt. Ugyanezekben az években a 100 forintnyi exporthoz viszonyított kiviteli és tranzitszállítási teljesítmény 24,8, 27,0 illetve 25,2 árutonnakilométert tett ki.

„Mihez képest?”

Nagyon valószínűnek látszik tehát, hogy egyelőre nem beszélhetünk a szállítási piac tartós, a kereslet és kínálat szerkezetének összhangját is magában foglaló egyensúlyról. Eppen a nemzetközi szállítási helyzet alakulata erre a legzemlétebb példákat. A KPM-ben 1982 ele

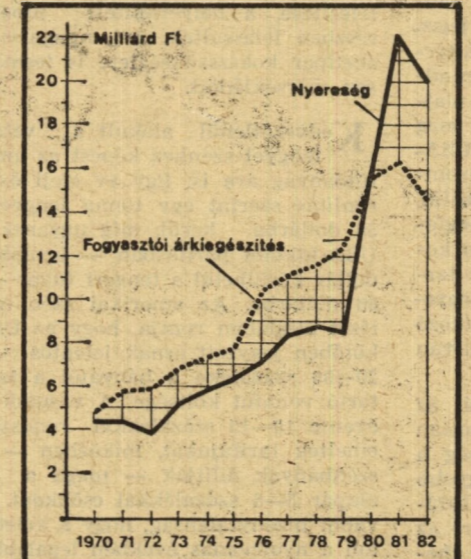
jén készített és a külkereskedelmi fuvarozási feltételeivel foglalkozó elemzés például megállapította, hogy a külkereskedelmi megrendelések teljesítését nehezíti a szállítások megbízhatatlansága. Pedig a teljesítésknél néhány nap késés is számít, és esetleg súlyos következményekkel — akár az üzlet meghiúsulásával — járhat. Meg kell azonban említenünk, hogy a nemzetközi szállítások zavarának nemcsak a magyar fuvarozó vállalatok a vétkesek. A folyamatok, gyors szállítást sok esetben akadályozza a szomszédos országok egy részében a közlekedési hálózatok „elduglása”, a szűkös és elmaradt kikötői kapacitások.

Nem állítható tehát, hogy a szállítási hiányok megszűntek volna, a helyzet inkább úgy áll, hogy *kapacitásfelelet és hiány egymás mellett léteznek a közlekedésben*. A szállítási kereslet mérséklődése nyomán a közlekedési vállalatok változtatási lehetősége csökkent, de ez még egyáltalán nem jelenti azt, hogy a szállítási hiány a monopolista „eladók piaca” már a „vevők piacává” alakult volna át. A közlekedési vállalatoknál kapacitásfelelettről általában csak a korábbi kényelmes piaci helyzetekhez viszonyítva beszélhetünk, miközben a szállítási igények egy számottevő részét nem képesek a megrendelés időpontjában, gyorsan és megfelelő színvonalon kielégíteni. Rugalmasabb, vállalkozóbb szemléletű piaci munkával és magas színvonalú szolgáltatásokkal a közlekedési vállalatok előtt állt — és talán részben még feltáratlan — piaci lehetőségek nyílnak meg. Ennek azonban egyik feltétele a *vállalatok gazdasági önállósága*, a közlekedés szervezeti-intézményi viszonyainak átalakítása.

A változás ígérete

A Közlekedési és Postaügyi Minisztériumban (két hónapja Közlekedési Minisztérium) és vállalatnál az év végéig fejeződnek be a jelentős átszervezési munkálatok, így a szervezetfejlesztés eredményeiről még nem állnak rendelkezésre az értékeléshez szükséges tapasztalatok. Az átszervezési alap gondolatok a

A közlekedési és hírközlési nyereségének és fogyasztói árkiegészítésének alakulása (milliárd forint)

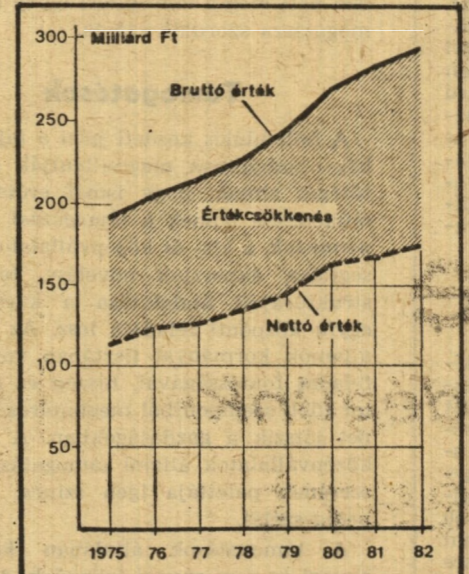

vállalatok önállóságának fokozása, a hatósági és a vállalati funkciók különválasztása — *kedvező irányú* változásokat ígér. Ezzel párhuzamosan a gazdasági vezetési közlekedésre is fokozatosan kiterjesztette a *normatív szabályozás* néhány elemét, csökkentették a „pénzügyi hidak” számát. Ez utóbbi változások azonban főként csak a közlekedési ágazat és a központi költségvetés közötti „osztokodás” szabályait érintették, és nem bővítették lényegesen a vállalatok gazdálkodási lehetőségeinek és felelősségének körét.

Annak érdekében, hogy a közlekedésben is érvényesíthetők legyenek a nyereség-elvonás normatív szabályai, de egyáltalán elérhető legyen az is, hogy a közlekedési vállalatoknál is képződjen akkora nyere-

ség, amelyből létrehozhatók a népgazdasági átlagnak megfelelő érdekeltiségi alapok, a közlekedés számára lehetővé tették, hogy az 1980–82-es időszakban felemelje a személy- és az áruszállítás tarifáit.

A közlekedési és hírközlési állóeszköz-állományának bruttó és nettó értéke (milliárd forint)

Ugyanakkor a központi költségvetés 1980-ban több milliárd forinttal megemelte a személyszállítás-fogyasztói árkiegészítést, emellett pedig a vasút felétele a tranzitszállítás díját. Miután azonban kiderült, hogy a közlekedési ágazat árbevétel-arányos nyeresége a korábbi évek 8-9 százalékos szintjével szemben 1980–82-ben 14-17 százalékot ért el, és így a tervezetnél több fejlesztési alap keletkezett volna az ágazatban, a költségvetés az ál-

Major Iván

Pályázati felhívás igazgatói munkakör betöltésére

Az Ipari Minisztérium pályázatot hirdet az Ipari Vezetőképző Intézet (Esztergom-kertváros, Wesselyéni u. 35–39 megüresedett igazgatói munkakörének betöltésére.

A kinevezés meghatározott időtartamra (1983. november 15-től 1986. november 15-ig) létező alkalmasság esetén azonban többször is megjelölhető. A munkátöltői jogoktól a kinevezés minisztériumi vezető a kinevezésre kerülő igazgató számára az általános követelményeken túl, meghatározott feladatok teljesítését írja elő.

Az Ipari Vezetőképző Intézet „A” kategóriába sorolt, eredményérdeklési rendszerben gazdálkodó költségvetési szervezet.

Feladata:

- az Ipari Minisztérium és a felügyelet alá tartozó vállalatok vezetőképzésének, valamint a vezetőképzésnek a feladatokat ellátására, illetve továbbképzésük, előtérítésük és képességeik szinten tartására és terjesztésére továbbfejlesztés céljából,
- a vállalati személyzeti apparátusok ügyintézőinek szakképzése és továbbképzése,
- számítástechnikai szakképzés és továbbképzés,
- tanfolyamok oktatásának képzése,
- a mindezeket elősegítő fejlesztési koordináció, valamint a vezetőképzés irányába vonatkozó központi nyilvánosság megszervezése és karbantartása.

A munkakör betöltésének alapvető feltételei:

- egyetemi végzettség (közgazdasági, műszaki vagy tudományegyetemi),
- felsőfokú politikai iskolai végzettség, illetve elismerhető képzettség.

Ipari Minisztérium személyzeti és oktatási főosztály

Az állami jövedelem újraelosztása az NSZK-ban

Karl-Dieter Gröske, a nürnbergi egyetem tanára az NSZK központi költségvetésének újraelosztó hatásával foglalkozva a Nemzetközi Állampénzügyi Társaság budapesti kongresszusán olyan új-szerű állításokat fogalmazott meg, amelyek lényegesen módosíthatják a tőkés állam szerepéről kialakított hagyományos felfogásunkat. A nyugatnemzet szakembereket it-tartózkodása alatt választott kérdéseinkre.

— Kérem ismeresse az NSZK központi költségvetésének legfőbb jellemzőit.

— Országunk gazdasági életében a központi költségvetés — s azon belül az úgynevezett szociális költségvetés — a többi nyugat-európai országéhoz képest korábban is viszonylag fontos szerepet játszott. Az elmúlt évtizedekben azonban már az állami újraelosztás egyenesen kiemelkedő jelentőségre tett szert. Ezt néhány adattal is jellemzem: 1963 és 1978 között a költségvetési kiadások megháromszorozódtak, 158 milliárd márkáról 637 milliárd márkára emelkedtek. Mivel ebben az időszakban a nettó nemzeti termék csak mintegy 14,5 százalékkal lett magasabb, így az állami újraelosztás mértéke nőtt. 1963-ban például a költségvetési kiadások még csak a nettó nemzeti termék 44,2 százalékát érték el, 1978-ban azonban az „állami részarány” már 54,6 százalékot tett ki.

— Mi okozta az állami kiadások ilyen gyors bővülését?

— Mindelemlött a szociális kiadások átlagot jóval meghaladó emelkedése: 1966 és 1978 között majdnem az ötszörösükre emelkedtek. Így az összes kiadások közötti arányuk is nőtt: míg az idők kezdetén a költségvetés „csak” eszékéi 41,8 százalékát, addig a végén már 48,2 százalékát fordította a szociálpolitikai célok ellátására.

— Hallhatnánk valamit arról kissé részletesebben is?

— Számításaim szerint a költségvetés újraelosztó hatása szempontjából a vizsgált időszakban az úgynevezett transzfer kiadások játszották a legfőbb szerepet. Az egyes évek sajátosságainak megfelelően a változások 69-83 százalékát az öregsgéi nyugdíjak, a családi pótlékok, illetve adókedvezmények, a tanulmányi és képzési segélyek, továbbá a munkanélküliek biztosításának, illetve segélyezésének, az egészségügyi és szociális ellátás költségének, s a táppénznek, a lakbértámogatások stb. emelkedése okozta. Ehhez képest eléggé alacsony a többi tényező szerepe.

— A szociálpolitikai célzatú állami újraelosztás mértékének növekedése hogyan érintette a társadalmat?

— Az abszolút összegek alapján például az állapítható meg, hogy a költségvetés kiadási oldala a vizsgált időszakban csak részben felelt meg a szociálpolitikai kívánalmaknak. A jövedelmeknek megfelelően besorolt háztartások vizsgálataiból ugyanis kiderült, hogy különösen a magasabb jövedelműeknek volt módjuk nagy összeget kivevő támogatások igénybevételére. Persze, figyelembe kell venni a költségvetés bevételi politikáját is, mely a legnagyobb összegeket éppen tőlük szedte be. Így a „nettóhatás” már megfelelő a várakozásoknak: körülbelül a társadalom felét — s mindenekelőtt a legzadagabb rétegeket — egyre nagyobb összegek vontaak el, s ezeket a lakosság másik felének — mindenekelőtt a legkisebb jövedelmű csoportoknak juttatva — csoportosították át.

Ennél azonban sokkal fontosabb és jellemzőbb következtetésekre jutunk akkor, ha az állami költségvetés hatásait a lakosság jövedelmekhez viszonyítjuk, az úgynevezett relatív újraelosztó-hatás alapján vizsgáljuk meg. E szerint ugyanis az újraelosztás mértékének gyors növekedése összességében lényegében alig változtatja meg a redistribúció jelentőségét. Bár teljesen egyértelmű trend nem vizsgálható fel, mégis nyilvánvaló, hogy a lakosság jövedelmének mind 1963-ban, mind pedig 1978-ban körülbelül a 30 százalékát befolyásolták a költségvetési bevétel és kiadások. Az állami kvóta, illetve a (szociális) kiadások gyors növekedése tehát összességében — és végső soron nem hozott nagyobb szociális bizton-ságot.

— Milyen képet kapunk abban az esetben, ha az egyes rétegeknek megfelelően értékeljük a fejleményeket?

A nyár derekán a nagy amerikai autógyárak néhány üzemiükben több hétre leállították a termelést. A szünet azonban most nem a kedvezőtlen üzletmenet jele volt: a személygépköcsi-gyártók a nagyobb méretű autók iránti gyorsan növekvő kereslet hatására átszervezték a gyártósoraik egy részét. Ez, az Egyesült Államok autópárhánban már csaknem öt éve szoktalan jelenség is tanúsítja, hogy az óceán túlsó partján 1983-ban fellendülés indult meg a gépkocsigyártásban.

Már nem ugyanaz...

A részvált gazdasági megélénkülés kezdte jelle az Egyesült Államokban mutatkoztak meg először, s mindez nem hagyta érintetlenül az autópárt. A 1983 első negyedévében 40 százalékkal több autót gyártottak, mint 1982 első három napjában, s kedvezőek a féléves statisztikák is. Az év első hat hónapjában a tavalyi esztendő azonos időszakához képest 14 százalékkal nőtt a termelés, s a piacutatók a kereslet további élénkítéséről tanúskodnak.

Talán nem korai levonnai azt a következtetést, hogy a válság által igencsak megdöntött amerikai autópárt a lassú fellendülés hatására megújul, s ismét a növekedés egyik motorjává válhat. A gépkocsigyártást nem lehet eltemetni, javuló eredményei ugyanis nem kizárólag a fogyasztói kereslet növekedésének köszönhető. A tapasztalás érdekében sokat tettek maguk a gyárak is.

Késztelen, hogy az amerikai autópárti óriás cégek „áramvonalasítását” hatalmas anyagi áldozatokkal követelt. Fontos termelészervezési, termékszerkezeti és marketingintézkedéseket hoztak, mégpedig igen gyorsan és hatékonyan. Nem nagyolták el a korszerűsítést, igyekeztek pontosan követni a piaci igényeket.

A gyárbezáráskor, a munkésebocsátások mellett a cégek szinte az utolsó centig felérték tartalékaikat. Bankhitelhez sem jutottak egykönnyen, ráadásul a magas kamatok is nehezítették a kölcsönfelvételeket. Nem kevés áldozatot hoztak az el nem bocsátott munkások: lemondtak a béremelés egy részéről, elfogadták a rövidített munkaidőt.

— Feltehetően úgy vélem, hogy a jövedelmük alapján a közép- és alsóközélső sorolható (foglalkoztatott) nyugatnemzet szakmunkások szociáldemokratáktól való elfordulásában fontos szerepet játszott a végső soron ellentmondásosnak, sőt részben antiszociálisnak bizonyult szociálpolitika. A legszegényebb rétegek számára valóban sokat „hozz” szolidaritás ugyanis csak addig, illetve akkor lehetett elérhető a közép- és alsóközélső rétegek számára, amíg a (még)zadagabb rétegektől a kormányzat legalább akkora hozzájárulást kíván meg.

— Állítható-e azonban az, hogy ma az NSZK-ban az „igazságosság” szociálpolitikának pontosan az állami újraelosztás csökkentése felene meg?

— Ez így túl éles megfogalmazás, s nem is értek Önnel egyet. Késztékül tény, hogy az állami újraelosztás mértékének növekedése csak enyhíteni tudja — s azt is csak ellentmondásosan — az elsődleges jövedelmek egyre nagyobb differenciálódását. 1978-ban a lakosság végső jövedelmét minden csoportnál meghaladták a 15 évvel korábban, ám az egyes rétegek közötti különbségek minden újraelosztási kísérlet ellenére még fokozódtak is, illetve a szociálpolitikai ellentmondások kiéleződtek. Joggal vehető tehát fel, hogy ha az állami részarány növekedése nem jelenti automatikusan a jövedelem-újraelosztás hatékonyságának javulását — hanem alkalmasint éppen a romlását hozza —, akkor a „Staatsquote” csökkentésének sem kell feltétlenül antiszociális hatással járnia. Másképp megfogalmazva: az állam jövedelem- (új)raelosztásban betöltött szerepének értékelése nemcsak, illetve nem elsősorban mennyiségi, hanem mindenekelőtt minőségi, strukturális kérdés.

Asztalos László

AUTÓIPAR

Alkalmazkodás és megélénkülés

gyára valóban sikertörténi mondhat magának, s ez nem kis mértékben a Ford-tól 1979-ben „átigazolt” energikus menedzsernek, Lee Iacocchinak köszönhető.

Nagy esztendővel ezélt a Chrysler a Carter-kormány 1,5 milliárd dolláros hitelgaranciája mentette meg a csótól. A kormány nyomására, valamint a kitűnően kidolgozott szanalási terv hatására a bankok átütették a korábbi hitelek jelentős részét, s mintegy 2 milliárd dolláros mentővált nyújtottak a Chrysler életben maradásában érdekelt vállalatok is. 1980-ban a cég vesztesége még 1,7 milliárd dollár volt. Az idei nyereségből — a cég véleménye szerint — nemcsak a beruházásokra telik, hanem az állam által garantált adósságok hátralévő részének a visszafizetésére is, hét évvel az eszedékesség elátt.

Az autópárt alakulásával foglalkozó kutatóintézetek véleménye szerint az autópárt gyűjölása 1984-ben tovább folytatódik az USA-ban, Nyugat-Európá — az útemek tekintve — továbbra is fázisukésben lesz.

Az amerikai autópárt újításúléésében fontos szerepet játszik a kereslet szerkezetének átalakulása is. A hanyatlásban nem kis részt vevő annak, hogy a „cirkáló” gyártásához szokott amerikai óriás cégek az olajválság után, csak lombán és nagy késéssel kezdték meg a piac által igényelt kisebb fogyasztási típusok gyártását. Így a japánok — akiknek éppen ez a kategória volt az erősségük — igen gyorsan tudták betölteni a keletkezett kínálotti vákuumot.

Most azonban fordult a kocka. Az amerikai autószerelők szíve (és pénztárcája) visszahúz a nagy kocsikhoz, fél év alatt 40 százalékkal emelkedett a luxus-kocsik iránti igény. S ebben a vonatkozásban az amerikai autógyárak ismét otthonosan mozognak. Szemben a japánokkal, akik ebben a kategóriában — egyelőre — képtelenek felvenni a versenyt az USA-beli gyártókkal. Ezért számít az amerikai autópárt, hogy 1984-ben, amikor a japánok önkéntes exportkorlátozása lejár, automatikusan csökken a szigetország autóeladása az USA-ban.

A japán autógyártók azonban nem hagyják magukat, az új helyzetben új taktikákat alkalmaznak. Világéreméti stratégiájuk lényege, hogy az export mellett „beépülnek” a nagy autógyártó nemzetek iparába, s közös vállalatokkal, részvényvásárlásokkal beépülnek a piac részesedéseiket növelni. Így kevesebb kiadásra érheti és éri a japán autógyárakat agresszív exportpolitikájuk miatt, s ráadásul nem kell megküzd-

Az autópárt alakulásával foglalkozó kutatóintézetek véleménye szerint az autópárt gyűjölása 1984-ben tovább folytatódik az USA-ban, Nyugat-Európá — az útemek tekintve — továbbra is fázisukésben lesz.

Az amerikai autópárt újításúléésében fontos szerepet játszik a kereslet szerkezetének átalakulása is. A hanyatlásban nem kis részt vevő annak, hogy a „cirkáló” gyártásához szokott amerikai óriás cégek az olajválság után, csak lombán és nagy késéssel kezdték meg a piac által igényelt kisebb fogyasztási típusok gyártását. Így a japánok — akiknek éppen ez a kategória volt az erősségük — igen gyorsan tudták betölteni a keletkezett kínálotti vákuumot.

Most azonban fordult a kocka. Az amerikai autószerelők szíve (és pénztárcája) visszahúz a nagy kocsikhoz, fél év alatt 40 százalékkal emelkedett a luxus-kocsik iránti igény. S ebben a vonatkozásban az amerikai autógyárak ismét otthonosan mozognak. Szemben a japánokkal, akik ebben a kategóriában — egyelőre — képtelenek felvenni a versenyt az USA-beli gyártókkal. Ezért számít az amerikai autópárt, hogy 1984-ben, amikor a japánok önkéntes exportkorlátozása lejár, automatikusan csökken a szigetország autóeladása az USA-ban.

A japán autógyártók azonban nem hagyják magukat, az új helyzetben új taktikákat alkalmaznak. Világéreméti stratégiájuk lényege, hogy az export mellett „beépülnek” a nagy autógyártó nemzetek iparába, s közös vállalatokkal, részvényvásárlásokkal beépülnek a piac részesedéseiket növelni. Így kevesebb kiadásra érheti és éri a japán autógyárakat agresszív exportpolitikájuk miatt, s ráadásul nem kell megküzd-

Az autópárt alakulásával foglalkozó kutatóintézetek véleménye szerint az autópárt gyűjölása 1984-ben tovább folytatódik az USA-ban, Nyugat-Európá — az útemek tekintve — továbbra is fázisukésben lesz.

Az amerikai autópárt újításúléésében fontos szerepet játszik a kereslet szerkezetének átalakulása is. A hanyatlásban nem kis részt vevő annak, hogy a „cirkáló” gyártásához szokott amerikai óriás cégek az olajválság után, csak lombán és nagy késéssel kezdték meg a piac által igényelt kisebb fogyasztási típusok gyártását. Így a japánok — akiknek éppen ez a kategória volt az erősségük — igen gyorsan tudták betölteni a keletkezett kínálotti vákuumot.

Most azonban fordult a kocka. Az amerikai autószerelők szíve (és pénztárcája) visszahúz a nagy kocsikhoz, fél év alatt 40 százalékkal emelkedett a luxus-kocsik iránti igény. S ebben a vonatkozásban az amerikai autógyárak ismét otthonosan mozognak. Szemben a japánokkal, akik ebben a kategóriában — egyelőre — képtelenek felvenni a versenyt az USA-beli gyártókkal. Ezért számít az amerikai autópárt, hogy 1984-ben, amikor a japánok önkéntes exportkorlátozása lejár, automatikusan csökken a szigetország autóeladása az USA-ban.

A japán autógyártók azonban nem hagyják magukat, az új helyzetben új taktikákat alkalmaznak. Világéreméti stratégiájuk lényege, hogy az export mellett „beépülnek” a nagy autógyártó nemzetek iparába, s közös vállalatokkal, részvényvásárlásokkal beépülnek a piac részesedéseiket növelni. Így kevesebb kiadásra érheti és éri a japán autógyárakat agresszív exportpolitikájuk miatt, s ráadásul nem kell megküzd-

Az autópárt alakulásával foglalkozó kutatóintézetek véleménye szerint az autópárt gyűjölása 1984-ben tovább folytatódik az USA-ban, Nyugat-Európá — az útemek tekintve — továbbra is fázisukésben lesz.

Az amerikai autópárt újításúléésében fontos szerepet játszik a kereslet szerkezetének átalakulása is. A hanyatlásban nem kis részt vevő annak, hogy a „cirkáló” gyártásához szokott amerikai óriás cégek az olajválság után, csak lombán és nagy késéssel kezdték meg a piac által igényelt kisebb fogyasztási típusok gyártását. Így a japánok — akiknek éppen ez a kategória volt az erősségük — igen gyorsan tudták betölteni a keletkezett kínálotti vákuumot.

— mj —

legjobb termelési és értékesítési sikerre a nyugatnemzet autógyárak számíthatnak. Várhatóan rendeződnek a Volkswagen anyagi gondjai is. A cég számára megkönnyebűlést hozott, hogy a Chrysler 192 millió dollárral — 12 éves részlete — megvásárolta a Michigan állambeli összeszerelőüzemét, amely a VW-kocsik iránti kereslet nagy visszaesése miatt az utóbbi időben már nem is termelt. Némi élénkítést mutat a brit autópárt, kedvezőek az olasz gyártók kilátásai, továbbra is gondokkal küszködik a francia autógyártás. Az előrejelzések szerint idén mintegy 10 millió személyautót értékesítenének Nyugat-Európában, jövőre 10,3 milliót, 1983-ban pedig 11,1 milliót.

Az Egyesült Államokban 1983-ban 9,5 milliót, 1984-ben pedig 11,4 millió darabos autóeladást várnak. Japán nazai eladási csak igen szerényen növekednek az elkövetkező években, viszont továbbra is a világ első számú gépkocsiporté marad. (A prognózisok szerint jövőre 4,4 millió kocsi kerül kivitelre.)

Agnelli, a Fiat elnöke, az elmúlt évtized közepén így nyilatkozott, hogy az autópártban koncentráció megy végre, csak az igazán nagy cégek lesznek képesek a talpon maradásra. A jóslat beavált, hiszen egyre több a „cégházasság”, a transzkontinentális összefonódás, s valóban csak a tőkeerős multinacionális gyártók tudták — nem kis áldozatok árán — átvészelni a dekonjunktúrárt. A visszaesés viszont abból a szempontból „jó” volt, hogy a gyártók haladék nélkül végrehajtották a hűződ „áramvonalasítást” intézkedéseket, s így sikerült központi szerepüket megőrizni az egyes országok gazdaságában.

Gonda—Szentgáli

Anyagtakarékosság az NDK-ban

A szocialista országokban a hatékonyság növelésének egyik legjelentősebb tartaléka az anyaggazdálkodás javítása. E tekintetben különösen erőteljes kulturnomák és eredményes anyagtakarékosság folyik az NDK-ban. A közelmúltban Herbert Brehmer, a könnyűszerkezetes technológiák kialakításával és az anyagok gazdaságos felhasználásával foglalkozó NDK kutatóintézet munkatársi igazgatója Budapesten előadást tartott, amelyben beszámolt az egyes fontosabb anyagmegtakarítási eredményről.

Az NDK-ban az olyan gyártási eljárások alkalmazásait terjesztik el, amelyek anyagtakarékosak, s növelik az élettartamot. Bővítik az anyagtakarékos gyártási eljárásokat, mint a bombgrafitos öntés, a porkohászati szugorítás és sajtolás, az abronchengerítés, a sorjasegényi kovácsolás, a fémkovácsolás, a hidegforgatás és a dörzshegesztés részarányát. Ezek az anyagtakarékos gyártási eljárások lényegesen javítják a gyártmányok tömeg-teljesítmény viszonyát, és növelik a gyártmány élettartamát.

Az előadó részletesen kifejtette, hogy az anyagtakarékosság hatékonysága növelésében fontos szerepe van a folyamatos rendszerjellegű megszerzésnek, az ehhez szükséges intézményi és személyi feltételek megteremtésének. A könnyűszerkezetes építkezések rendszerjellegű modelljének vázlatát: 1. A feladatkielölés pontosítása; 2. A gyártmánytömeg meghatározása; 3. A legkisebb anyagráfordítási lehetőséget optimális hatások mellett; 4. A megoldási elvek meghatározása; 5. Az alak meghatározása; 6. A méretek meghatározása; 7. Az anyag meghatározása; 8. A gyártási eljárás meghatározása; 9. A kísérleti ellenőrzés. E rendszer minden elemének gondos követése lehetővé teszi, hogy a vezetés és szervezés, a technológia és a gazdasági szabályozás együttesen az anyaggazdálkodás hatékonyságát rendszeresen növelje.

Hasonló fejlődés az épitőiparban is előfordult. A könnyűszerkezetes fémkonstrukciókat alkalmazó iparban például lehetővé vált két generáció alatt a tetőfedőm-szerkezet kialakításához szükséges acélfelhasználás 20-30 százalékos csökkentése.

A technológia területéről veti példa a heidenauer VEB Maschinengabrik és a Drezdai Műszaki Egyetem által kifejlesztett csokoládémasza előállítására használt Koni-Conche-berendezés, amelynek új működési elvek alkalmazásával körülbelül 50 százalékkal tudták csökkenteni a berendezés előállításához szükséges anyagmennyiséget, valamint a felállításához szükséges területének nagyságát.

Az anyagtakarékosság forradalmi le-

Az NDK-ban az olyan gyártási eljárások alkalmazásait terjesztik el, amelyek anyagtakarékosak, s növelik az élettartamot. Bővítik az anyagtakarékos gyártási eljárásokat, mint a bombgrafitos öntés, a porkohászati szugorítás és sajtolás, az abronchengerítés, a sorjasegényi kovácsolás, a fémkovácsolás, a hidegforgatás és a dörzshegesztés részarányát. Ezek az anyagtakarékos gyártási eljárások lényegesen javítják a gyártmányok tömeg-teljesítmény viszonyát, és növelik a gyártmány élettartamát.

Az előadó részletesen kifejtette, hogy az anyagtakarékosság hatékonysága növelésében fontos szerepe van a folyamatos rendszerjellegű megszerzésnek, az ehhez szükséges intézményi és személyi feltételek megteremtésének. A könnyűszerkezetes építkezések rendszerjellegű modelljének vázlatát: 1. A feladatkielölés pontosítása; 2. A gyártmánytömeg meghatározása; 3. A legkisebb anyagráfordítási lehetőséget optimális hatások mellett; 4. A megoldási elvek meghatározása; 5. Az alak meghatározása; 6. A méretek meghatározása; 7. Az anyag meghatározása; 8. A gyártási eljárás meghatározása; 9. A kísérleti ellenőrzés. E rendszer minden elemének gondos követése lehetővé teszi, hogy a vezetés és szervezés, a technológia és a gazdasági szabályozás együttesen az anyaggazdálkodás hatékonyságát rendszeresen növelje.

W. I.

Változatlanul virágzó iparág

Miközben tovább tart a világgazdasági recesszió, egy iparág változatlanul virágzik: a programozható ipari robotok iránti kereslet a hetvenes évek eleje óta folyamatosan és egyre gyorsabban nő. Még 1974-ben a fejlett tőkés országok iparában még mintegy 3 ezer robot működött, addig 1982-ben — egy OECD-felmérés szerint — az üzembe helyezett robotok száma már elérte a 31 ezer darabot. A robotok iránti keresletet a termelékenység növelésének igényével, a növekvő bérköltségekkel, de mindenekelőtt a nagy tömegben azonosan magas színvonalon elvégzett munka iránti igények elterjedésével magyarázzák a szakemberek.

A legrégibb és a legjelentősebb robotgyártó országok Japán. A robotok gyártásának növekedési üteme 1976 és 1981 között évi 84 százalékkal, a termelés 1981-ben elérte az 5700 egységet, amelynek 23 százaléka tekinthető a legkorszerűbb terméknek. A japán robotgyártásban mintegy 10 cég érdekelteket fele kis- és középtérem. A két legnagyobb amerikai robotgyártó az Unimation és a Cincinnati Milacron, amelyek az amerikai piac 32-33 százalékát tartják a kezükben. Az Unimation részvényeinek többségét a közelmúltban vásárolta meg a Westinghouse. A harmadik helyen Svédország van, amely az európai robotpiac negyedét ellenőrzi, s az amerikai piacon is 7 százalékos részesedéssel rendelkezik. Piaci súlya azonban az elmúlt években folyamatosan csökkent.

A robotok jelenlegi legnagyobb felhasználója — mint az a táblázatból is látható — Japán, itt van az összes robotok 42 százaléka. Az ipari robotok további 20 százalékát a közelmúltban az Egyesült Államokban, míg Nyugat-Európá használja az összes robotok negyedét.

A működő robotok száma egyes országokban

	1974	1975	1980	1981	1982	Eves növekedés, 1974-78 (%-ban)
Japán	1500	2000	6700	9500	13 000	31
USA	1300	2300	3500	4500	6 250	23
NSZK	130	450	1200	2300	3 500	51
Svéd.						
Ország	85	800	1133	1700		41

Az ipari robotok felhasználásának ágazati szerkezete országokntól különböző. Japán az ipari robotok 38 százalékát az elektromos gépek gyártásában, 30 százalékát az autópártban 10 százalékát pedig a műanyag-feldolgozásban használja. A kanadai robotok 63 százaléka az autógyártásban működik, míg a svéd ipari robotok 51 százalékát a fémgyártásban használják. Az ipari robotok 46 százaléka.

A robotok iránti kereslet továbbra sem csökken — az évtized végéig az ipari robotok száma várhatóan évi 30-35 százalékkal nő. Így 1990-ben már mintegy 230—330 ezer ipari robotot alkalmaznak majd a fejlett tőkés országokban. Előreláthatólag csak a következő évtizedben fellelhetőek majd a következő robotok tömeges szerzése — ami természetesen azt jelenti, hogy a robotgyártók még az ezredfordulón sem küzdenek értékesítési nehézségekkel. Várhatóan továbbra is Japán és az Egyesült Államok lesz a két legnagyobb termelő és felhasználó az ipari robotok piacán. Ugyanakkor valószínű, hogy a harmadik helyre a svédek további lévszerzése miatt az NSZK kerül.

(Csáki)

KÖRKÉP

NEMZETKÖZI ENERGIAHELYZET

NUKLEÁRIS ERŐMŰVEK

A Nemzetközi Atomenergia Szervezet (IAEO) most közzétett jelentése szerint tavaly 12 országban 21 új atomerőművet helyeztek üzembe — köztük először Magyarországon és Braziliában — összesen 18 000 MW kapacitással. Egészenében véve a múlt év végén az IAEÓ 24 tagállamában 293 nukleáris erőmű működött 170 ezer MW összesített teljesítőképességgel. További 214 erőművi egység állt építés alatt 24 tagországban, s ezek egyesített kapacitása 203 ezer megawatt. Világviszonylatban — az IAEÓ-hoz tartozó országokat is beleértve — az atomerőművi kapacitások 1981-ben 13 százalékkal, 1982-ben pedig 12 százalékkal növekedtek, s ezek adták a világ villamosenergia-termelésének 10 százalékát. A jelentésből kitűnik, hogy a múlt év végén világszerte további 143, összesen mintegy 138 ezer MW kapacitású atomerőmű tervezése volt folyamatban. Ezek megvalósítása azonban részben elhúzódik, mert a recesszió következtében a villamosáram-fogyasztás az előirányoztnál kisebb mértékben emelkedik.

A távolbéli kilátásokat illetően azonban az IAEÓ szakértői szerint az elkövetkező években a villamos áram felhasználása gyorsabban fog növekedni, mint a primer energiahordozóké, s ez fokozza az atomerőművek iránti keresletet is. Az előrejelzés szerint valószínű, hogy a világ összes erőművi kapacitása 1995-ben 17 százalék, 200-ban pedig már 23 százalékot jut a nukleáris erőművekre, amelyekből villamos áram termelési költsége — az eddigi tapasztalatok szerint — 50-90 százaléka a szénerekművek termelési költség szintjének.

BRAZILIA

ADÓSSÁGRENDÉZESI TERV

Brazília, amely 90 milliárd dollárral a világ legeladódottabb országa, több hónapig tartó tárgyalások után az elmúlt napokban aláírta azt a Nemzetközi Valutaalap részére kidolgozott tervet, amely — amennyiben az IMF végrehajtja tanácsa elfogadja — megnyitja az utat egy folyamatos szanalási program végrehajtására. Ez lényegében az lenne lehetővé, hogy a nemzetközi kereskedelmi bankok 6-8 milliárd dollár összegű bankhitelt, egyes tőkés ipari országok kormányától pedig 2-2,5 milliárd dollár összegben exporthitelt folyósítsanak a dél-amerikai országoknak, amely 1984 végéig 500 millió dollár összegben adna el aranyat devizabevételének növelésére érdekében.

A tervet azért Brazília vállalta, hogy 1984-re 50-60 százaléka szorítja le az év évi 16 százalékos inflációs rátát, egyensúlyba hozza az állami költségvetést és jövőre 9 milliárd dollár exportelőnyre érje el, szemben az év évrte várt 6,3 milliárddal. A terv megvalósítása érdekében az év hátralévő részére elnöki rendelettel megtiltották az inflációhoz igazodó további béremelésokat, s azok a jövőben sem haladhatják meg az infláció 70 százalékát.

Amennyiben a csomagterv tető alá kerül, Brazília ímet hozzákezdhet adósságszolgálati fizetéseihez, amelyeket már hónapok óta nem teljesített, s ez a miatti hátrálékát jelenleg mintegy 2,6-3 milliárd dollárt tesz ki.

Az olajdollárok visszaforgatásának kilátásai

A kőolajárak és a termelési kvóták változatlanul hagyását javasolta a következő hetekre az OPEC piacfelügyelő bizottsága a 13 tagországnak. Ez egyrészt azt jelenti: marad a hordónkénti 29 dolláros alapár, amelyhez az egyes termelők hozzájárulnak a minőség felárával. Másrészt viszont megerősítették, hogy nem emelik fel az ugyancsak tavasszal közösen meghatározott termelési plafont a napi 17,5 millió hordóról. Az utóbbi lépés bizonyos mértékig meglepetést keltett, mivel a bécsi tanácskozást megelőzően olyan hírek láttak napvilágot, hogy a szervezet — tekintettel a piac megerősítésére — lehetőséget lát a napi egymillió hordós termelésnövekedésre is. (Ezzel gyakorlatilag elismerték volna a lényeges helyzetet — mint sok megfigyelő megjegyzi — mivel a tagországok egyike-másikra már hosszú ideje nem tartja be a megállapított termelési kvótákat és így az OPEC is rendszeresen túllépi a hivatalosan bejelentett mennyiségeket.)

Egyre erősebb viszont az OPEC-en belül annak a követelése, hogy a kartellen kívüli termelők is vállaljanak nagyobb részesedést a keresletingadozás terheiből. Arról van ugyanis szó, hogy miközben a 13 tagország az utóbbi két esztendőben nem kevesebb, mint 18 százalékkal csökkentette összességében a kitermelést, addig a szervezeten kívüli államok több mint nyolc százalékkal emelték a felszínre hozott „fekete arany” mennyiségét, s ezzel hozzájárultak a mérsékelt túlkínálat kialakításához a piacon. Bővesben úgy döntöttek az érdekeltek, hogy megbeszéléseket kezdenek a szervezeten kívüli olajtermelőkről — ezek adták ma a világtermelés mintegy 54 százalékát — az együttműködésről. A tárgyalások mondanivalójáról sokat elárul a Kőolajexportáló Arab Országok Szervezete főtitkárának a közelmúltban tett kijelentése: „az OPEC-en kívüli termelőknél tisztában kell lenniük azzal, hogy jelenleg a kartel védi őket a piacon. Ez a helyzet azonban lassan tarthatatlanná válik, ha az OPEC-tagok eljutnak arra a mélypontra, hogy már képtelenek lesznek elviselni a további bevételekiesést.”

A két olajárrobbanást követően a nemzetközi pénzpiacra hatalmas mennyiségű olajdóllár áramlott, mivel az OPEC-ben tömörült olajtermelő államok nem tudták hazai célra felhasználni a hirtelen bőlük a hullott óriási fövedelmeket. Közvetlenül az első olajárrobbanást követő években Kissinger, korábbi amerikai külügyminiszter vette fel az olajdóllárok visszaforgatásának gondolatát. Ennek lényege, hogy az OPEC-államok dollárjait „visszahívják” hosszú távra szóló befektetések formájában a fejlett ipari államokba, s ezzel rövid lejáratú nemzet-

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Olajtermelés										
Millió hordó/nap	30,5	30,2	30,7	30,1	32,2	29,8	30,9	26,9	32,7	19,0
Ar. Dollár/hordó	3,4	11,5	11,3	11,5	12,9	12,9	18,7	30,9	34,5	30,0
Tőkekihelyezés milliárd dollárban		53,2	35,2	37,4	33,3	13,3	60,6	87,0	48,0	3,5

— az OPEC-országok az utóbbi években önkéntesen csökkentették olajtermelésüket, hogy a hivatalosan meghirdetett árakat fenntartsák.

A nem OPEC fejlődő országok jelentősen növelték olajkínálatukat; egyaránt nőtt a fejlett tőkés államokban és a szocialista országokban az olajtermelés.

Az OPEC csökkenő részesedése az olajjévedelmek elosztási irányait is újrendezi, a bevételek jelentősen mérséklődnek. Ehhez hozzájárul az is, hogy az olajkínálat és a kereslet közötti egyensúly számottevően javult, aminek következtében az „árfegyver” hatása csökkent. Ezt bizonyítja, hogy az olajár az 1981. évi hordónkénti 34 dolláros szintről 1983-ra 29 dollárra mérséklődött, ami közel 15 százalékos csökkenés. A tény nemcsak a számottevő mérséklődés miatt érdekes, hanem **irányátváltást** is kifejez, hiszen 1974-től kezdve az OPEC-ár követelte a nem emelkedett. (A 29 dolláros árszint a

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Rövid lejáratú	69,8	27,0	35,6	34,8	30,0	71,3	48,9	18,0
Hosszú lejáratú	31,2	73,0	64,4	65,2	70,0	28,7	51,1	82,0

Szembetűnik, hogy 1974-ben és 1979-ben, vagyis az olajárak ugrásszerű változásának éveiben a rövid lejáratú befektetések jelentős túlsúlyban voltak. Ezt követően részarányuk csökkent, és néhány éven belül a hosszú- és rövid lejáratú befektetések aránya megfordult.

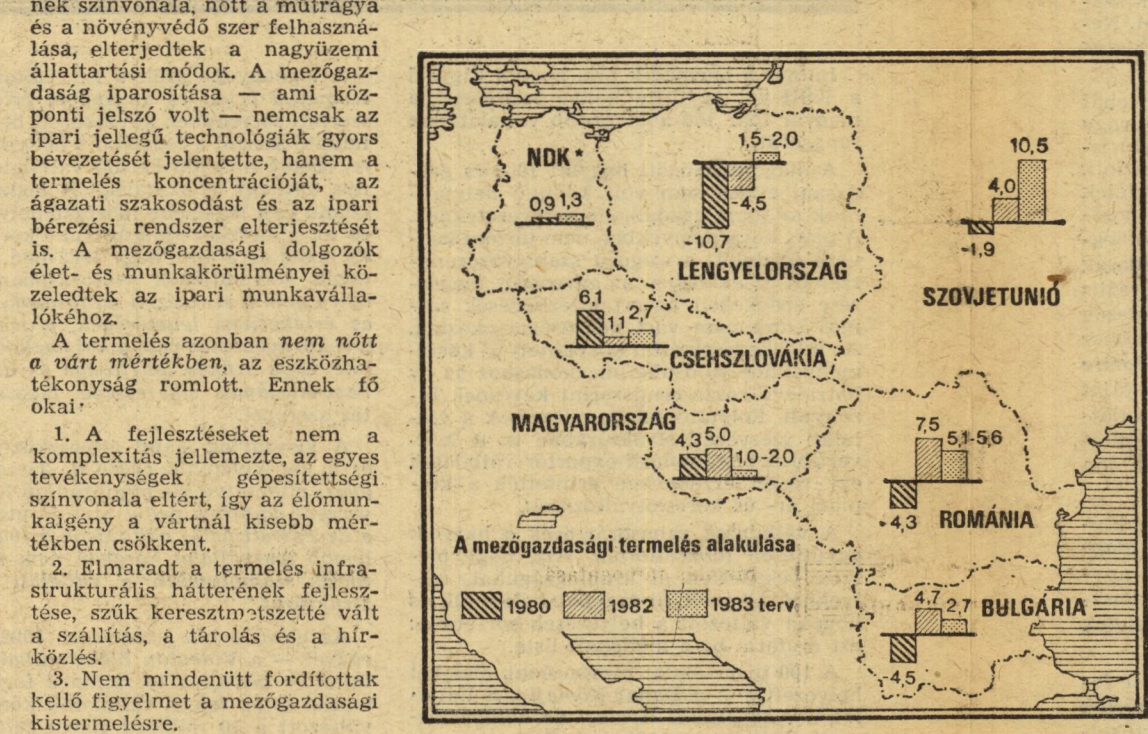
Napjainkban tehát az OPEC-országok automatikusan visszaforgatják a dollárokat a fejlett tőkés országokba. A fejlődő országokba áramló OPEC-pénz nagyon mértékárban fejlődött, csúcserőssége — 9,6 milliárd dollár — 1979-ben érte el, 1982-ben mindössze 3,9 milliárd dollár volt, ami egymillióval kevesebb, mint 1974-ben. E tény a fejlődő országok fizetési gondjait tetézi. Úgy tűnik, hogy 1983-ban még kevesebb lesz az OPEC ilyen jellegű befektetése, ami növeli a nemzetközi pénzügyi bizonytalanságokat.

A tőkebefektetések földrajzi irányait tekintve azt tapasztalhatjuk, hogy az OPEC-országok egyre inkább az USA-ba csoportosították át tőkeiket. 1974-ben az összes OPEC-befektetés 24 százaléka, 1981-ben pedig már 50,6 százaléka az USA-ba áramlott, s ezzel párhuzamosan csökken Nyugat-Európa és Nagy-Británia jelentősége. Az amerikai dollár erősödése és a magas kamatszint hatására jelentkezett, illetve jelentkezik a folyamatos 1982-ben és 1983-ban is.

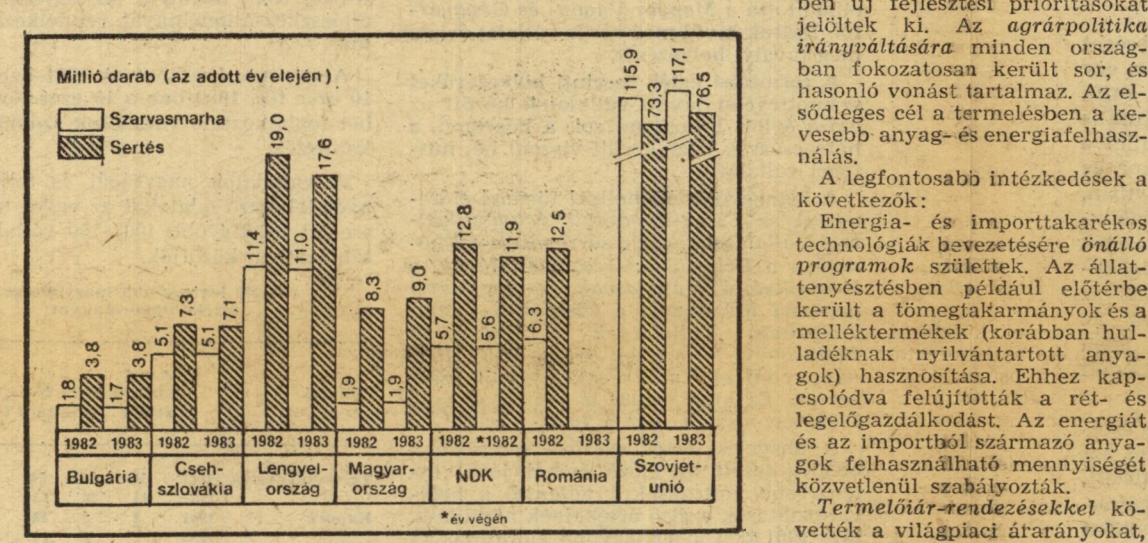
Az OPEC-országok arra számítanak, hogy az 1983-ban valószínűleg mélypont-

Új vonások a KGST-országok mezőgazdaságában

Az európai KGST-országok mező- és élelmiszeripari termelésének alakulása (változás az előző évhez viszonyítva százalékban)

Az európai KGST-országok állatállományának alakulása

Nem zárult átfogó megoldásokkal, de nem is hozott kudarcot a szeptember elején tartott, úgynevezett caracasi konferencia, amelyen Dél-Amerika eladósodott országai, valamint az Egyesült Államok, az IMF, a Világbank, valamint a Latin-Amerikai Fejlesztési Bank folytatott párbeszédet a 300 milliárd dolláros adóssághoz, hogy „leolvasszák”. Mindezt a legnagyobb hitelező, az USA, mind pedig a nemzetközi pénzügyi szervezetek és pénzügyi intézetek szeretnék megoldást találni a térség súlyos pénzügyi gondjainak enyhítésére, hiszen a felgyülemlett adósságok igen komoly gazdasági és politikai feszültséget idéznek elő a kontinentális számos államában.

Türelmes kezelés

Már az értekezlet létrejöttének ténye is sikerként könyvelhető el, a dél-amerikai adós országok ugyanis néhány hónappal ezelőtt még adós-kartell megalapítását szorgalmazták, Washington azonban hallani sem akart egy ilyen, minden bizonnyal feltételeket diktáló „szervezetéről”. Argentína, Brazília és Mexikó — ez a három ország a 300 milliárdos tartozás több mint 70 százalékát tudhatja a magáénak — azonban korábbi álláspontját megváltoztatta ma már ellenzi a közös fellépést. Miután sikerrel kecsesgett tárgyalásokat folytattak az adósságok átütemezéséről, illetve újabb jelentős összegű hitelek felvételéről, úgy vélik, hogy több eredményre számíthatnak, ha külön-külön alkudoznak hitelezőikkel. Az egységes elbánás (esetleg közös moratórium) számukra kevesebb sikert ígér, mint a mai, külön utakon folyó alkusorozat.

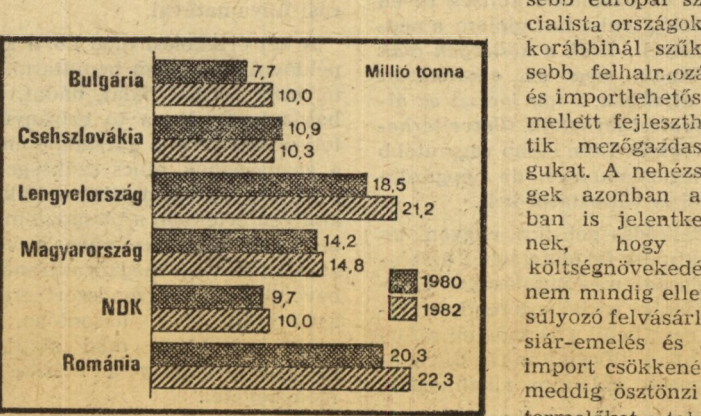
A caracasi értekezlet minden résztvevője egyetért abban, hogy nagy körültekintéssel kell orvoslani a rövid idő alatt támadt pénzügyi gondokat. Az adós államok szükségességét tartották a törlesztési határidők elhalasztását, a korábbi ka-

miivel szótlan a takarékosabb gazdálkodásra kívántak ösztönözni. Határt szabtak a további üzemi koncentrációknak, továbbá a növénytermesztés és állattenyésztés elkülönítésén. Nagyobb szerepet kapott az anyagi érdeklőség. Intézkedéseket hoztak a kistermelők helyzetének javítására, illetve a termelés bővítésére.

Bulgáriában bevezették a mezőgazdasági exportérelkedtségnek növelésére a világgiazi áron alapuló belső árakat. A kistermelés növelésére földterületeket adtak bérbé magánüzemeltetőknek és üzemeknek, intézményeknek önellátási célra. Utóbbiaknak 1969-re meg kell teremniük az üzemi konyha szükségletét. Fejlesztési kívánják a kistermelőknél az állattartást, 1982 óta felárat adnak a saját-takarány-bázisán hízalt állatok után. Az agrár-ipari tanácsoknak előírta a szerződéses hízalt állatok tartását.

Csehszlovákiában 1981 őszétől a nagyüzemi állattartás mellett ismét szorgalmazták a szerződéses hízalt állatok tartását a mezőgazdasági területek bérbéadását kistermelőknek, önellátás

Az európai KGST-országok gabonatermelése

céljából. Fejlesztették az üzemi belüli önellátást, növelték az év végi részesedést a dolgozók bérézésében. Ar-

A külföldi segítség feltétele

Az eladósodott dél-amerikai országoknak további igen erőteljes gazdaságmozgósító intézkedéseket kell hozniuk, mert a tavalyi eredmények ismét hanyatlásról tanúskodnak, s a tendencia folytatódása csak az eladósodás növekedéséhez, illetve a csodához vezetethet. Kétségkívül, hogy amennyiben a restriktív intézkedések meghozatala késik a térség nem számít-hat újabb kölcsönökre.

Brazília 100, Mexikó 80, Argentína pedig 40 milliárd dolláros tartozásával a hitelezők figyelmének homlokterében áll. E három ország gazdasági intézkedései szinte állandóan nagyító alatt állnak. Nem fordítanak azonban kevés figyelmet a hitelezők a kontinens többi „megroggyant” gazdaságára sem, hiszen a donorok szempontjából az egész földréz gazdasági helyzete kritikus. Tizenöt évi expanzió után Dél-Amerika immár harmadik esztendője súlyos recesszióval küszködik. Tavalyi a bruttó hazai termék összesítője 3 százalékkal csökkent, s az előjelezések 1983-ra sem ígérnek számottevő javulást. A kontinens 120 milliós munkanéljes lakosságából 38 millió állat-talan. 1982-ben az összesített ipari termelés az előző évi 2,7 százalékkal, a 7,7 milliárd dolláros kereskedelmiértéket túlszár-terítette.

A caracasi értekezlet újra elosztotta azokat a hamis illúziókat, hogy a külföld majd kiegészíti a nehéz helyzetből a térség országait. Megértésre, némi sejtésre viszont csak akkor lehet számítani, ha előbb megkezdik a „rendszerátalakítást” saját házuk táján. De Caracással nem zárult le a hitelezők és az adósok párbeszéde, az újabb feltárási szeptember végén, az IMF közgyűlésén kerül sor. G.-L.

Árpolitika az NSZK-ban

Az NSZK központi (állami, szövetségi, tartományi, helyhatósági stb.) gazdaságpolitikájában alapvetően a közvetlen árpolitika érvényesül. A közvetlen árpolitika, az úgynevezett állami áradminisztráció csak másodrendű fontosságú.

Az állami közvetlen árszabályozás körébe az NSZK-ban a központi igazgatási díjak és terítékek, a kommunális és a közösségi szolgáltató intézmények díjtételei, a tömegközlekedés, illetve teherfuvarozás tarifái, a postai és távközlési díjak, a pénzintézet (biztosítási) díjak, a mezőgazdasági termékek árai, a lakbérek, az orvosokra és az ügyvédekre stb. kiterjedő tarifák, a Montánunió által meghatározott vas- és acélarak, a nemesszék és a gyógyszerárak tartoznak.

Védőfunkciók

Az állami árszabályozástól elvárnak bizonyos szociálpolitikai funkciókat — ez azonban a valóságban legfeljebb a normális áralakulás különösebb kedvezőtlen hatásainak mérséklését jelenti. Szó sincs tehát arról, hogy a nyugatnémet árszabályozás meg tudná védeni a fogyasztót az áralakulás antiszociális hatásaitól.

Tény: az NSZK közvetlen központi árszabályozása nem is akarja megvédeni a fogyasztót. A hivatalosan deklarált védő funkció ugyanis pontosan úgy nyilvánul meg, hogy a fogyasztók számára — pontosan jelzik, hogy hol kell leginkább újragondolnia a fogyasztást. Ennek az árszabályozásnak tehát nincs számszerűsített célja, az árszabályozás teljes mértékben megvédi a következményektől. Eppen ellenkezőleg, alapvető „konceptióját” az adja, hogy az e körbe tartozó termékek átlagosnál kedvezőtlenebb áralakulását jelezze a fogyasztóknak.

Az NSZK közvetlen központi árszabályozásának szociálpolitikai hatása ezután már megnyilvánulhat abban, hogy az áralakulás jövedelem-újraelosztó hatásának enyhítésével — s ugyanakkor — a megmaradó kedvezőtlen hatások megszüntetésével a különböző társadalmi rétegek közötti eltérő jellegű védekező reakciókat vált ki.

Az NSZK közvetlen központi árszabályozásának védő funkciója tehát védekezésre ösztönözésben nyilvánul meg. Az árszabályozás védő funkciójának eredményessége azonban azon alapul: aki teheti, az elviselte, aki pedig nem, az kénytelen alkalmazkodni. Ez az árszabályozás tehát csak akkor teheti meg a védő funkcióit — pontosan szólva: a nivelláló jövedelem-újraelosztást kiváltó védekezésre kényszerítést —, ha bizonyos társadalmi rétegek (még) megengedhetik maguknak, hogy nem védekeznek az árpolitika által megkötött kedvezőtlen kedvezőtlen hatások ellen.

A nyugatnémet közvetlen központi árszabályozás szociálpolitikai funkciója tehát szorosan, de a hazai közlekedésként eltérően kapcsolódik az árak jövedelem-újraelosztásához. Ez a védő funkció ugyanis azon alapul, hogy az állami döntéshozók feladatát az áralakulás hatásainak mérséklése jelenti, mivel a kedvezőtlen hatásokra végső soron mindenki maga tud és akar a legjobban reagálni. Ez az árszabályozás tehát többletjévedelmek megszerzéséből adódó egyenlőtlen hatásokra ösztönöz, és a fogyasztási szerkezet önkéntes átrendezését kényszeríti.

Az NSZK-ban tehát az államilag szabályozott árak nivelláló, életszínvonalcsökkentő hatása különbözőképpen érintette a lakosság egyes rétegeit, ami megmagyarázza a közvetlen árpolitika valódi szándéka és eredménye közötti eltér-

KÖRKÉP

SZOVJETUNIO

KEDVEZŐ NYOLCHAVI MÉRLEG

Mint a Szovjetunió központi statisztikai hivatalának most közzétett jelentéséből kitérni, a gazdaság egészében jó eredményekkel zárta az év első nyolc hónapját. Az ipari termelés 4 százalékkal volt nagyobb, mint a tavalyi évi azonos időszakban. A termelési költség 3,4 százalékkal haladta meg a tervezetet, s ebből származott a termelésnövekedés 85 százaléka, egyes ágazatokban pedig — például a nehéz- és közlekedésgépgyártásban, a faparbán és a könnyűiparban — a teljes növekmény. Augusztus végéig a kiskereskedelmi áron számított 4 százalékkal több fogyasztási cikket állított elő, mint a tavalyi első nyolc hónapban.

A termelés növelését az előírt önköltségi mutatók megtartása mellett sikerült elérni, és csökkent az egy rubel termelési érték előállításához szükséges anyagi ráfordítás. A mezőgazdaság eredménye közül figyelemre méltó, hogy a hústermelés 7,5, a tejtermelés pedig 8 százalékkal

Az elkövetkező időszak vízgazdálkodási politikájának kialakításakor, túl a vízgazdálkodás hazai helyzetének mérlegelésén, feltétlenül számolni kell azzal is, hogy a világgazdasági helyzetben bekövetkezett alapvető változások nyomán szemléletmódosulás tapasztalható a víz jelentőségének megítélésében is. (Számos futurológus egyenesen az energiaválságnal is közelebbi formában és módon bekövetkező „vízválság” lehetőségével számol a világ néhány terebélyben.)

Nem szabad jöszög

Magyarországon belátható időn belül ez a veszély nem fenyeget. Összességében elegendő víz lesz a népgazdaság és a társadalom indokolt igényeinek kielégítésére. Ez azonban még az ország jó természeti adottságai alapján is csak egyre növekvő ráfordításokkal és megfelelő vízkészlet-gazdálkodással lehetséges.

Napjaink közgazdasági gyakorlata, a gazdasági értékdrendezés azonban egyáltalán nem vagy csak részben ismeri el a víznél mint erőforrásnak az értéket. Szemben a termőfölddel vagy az ásványvagyonnal, a vízkészlet nem is tartjuk számon nemzeti vagyonként. A nemzeti vagyonként számba vett vízgazdálkodási állóeszközök értéke megközelítőleg sem tükrözi azt a fontosságát, amelyet a társadalmi és termelési folyamatokban nélkülözhetetlenül szükséges vízkészletek jelentenek.

Az sem megvitatható, hogy az ipari üzemek által évente kibocsátott 800 millió köbméter szennyvíz mintegy 40 százaléka tisztítatlanul jut a befogadóba, szennyvizet pusztulva az élővilágot, s magát az élővizet, hazánk potenciális vízkészleteit. A közüzemi szennyvízelvezetés és -tisztítás még mindig számottevő mértékben elmarad a vízellátáshoz képest. Az 1980. évi végi adatok szerint a közüzemi vízellátásban részeseül 1455 településből csak 446 volt közcseratorna-hálózatba bekapcsolva, s a csatornahálózatot rendelkező városok lakosságának 42-45 százaléka, a községekben pedig mindössze 2-3 százaléka tekinthető ellátottnak.

Mindezeket a negatív jelenségeket nem szabad elhallgatni, akkor sem, ha közben elismerjük azt a fejlődést és azokat az erőfeszítéseket, amelyek a vízgazdálkodásban tapasztalhatók.

Számottevő eredménynek minősíthető a többi között, hogy az 1960. évi 33 százalékos aránytól szemben 1980-ban a lakosság 75 százaléka részesült közműves vízellátásban, s a 28 százalékkal szemben a lakóállomány 56 százaléka már bekapcsolva a vezetékes vízellátásba.

Egyenletesebbé vált az ipar vízhasználat, annak ellenére, hogy az 1960-1980. évek között az ipar frissvízhasználat a 1300 millió köbméterről 3053 millió köbméterre nőtt.

A víz értéke

elősegítenék a jelenleginél ésszerűbb gazdasági felhasználását, s nem utolsósorban intenzívebb védelmét is.

Jelenleg ugyanis a víz alacsony díja számos esetben szinte elcsábítja az ipari üzemeket a víz pazarlásra, az ország vízkészletének gazdaságilag indokolatlan felhasználására.

Pazarló magatartás

Az ország egyes új lakótelepein az egy főre jutó vízfogyasztás nemritkán kétszerese annak a fogyasztásnak, ami a hasonló éghajlati adottságú, de nálunk gazdaságilag fejlettebb országokban tapasztalható. Ugyanakkor mintegy kétfelét ember még mindig nem juthat a közművek által szolgáltatott vízhez, sőt számos település lakosai egészségre ártalmas vizet kénytelenek fogyasztani.

Az sem megvitatható, hogy az ipari üzemek által évente kibocsátott 800 millió köbméter szennyvíz mintegy 40 százaléka tisztítatlanul jut a befogadóba, szennyvizet pusztulva az élővilágot, s magát az élővizet, hazánk potenciális vízkészleteit.

A közüzemi szennyvízelvezetés és -tisztítás még mindig számottevő mértékben elmarad a vízellátáshoz képest. Az 1980. évi végi adatok szerint a közüzemi vízellátásban részeseül 1455 településből csak 446 volt közcseratorna-hálózatba bekapcsolva, s a csatornahálózatot rendelkező városok lakosságának 42-45 százaléka, a községekben pedig mindössze 2-3 százaléka tekinthető ellátottnak.

Mindezeket a negatív jelenségeket nem szabad elhallgatni, akkor sem, ha közben elismerjük azt a fejlődést és azokat az erőfeszítéseket, amelyek a vízgazdálkodásban tapasztalhatók.

Számottevő eredménynek minősíthető a többi között, hogy az 1960. évi 33 százalékos aránytól szemben 1980-ban a lakosság 75 százaléka részesült közműves vízellátásban, s a 28 százalékkal szemben a lakóállomány 56 százaléka már bekapcsolva a vezetékes vízellátásba.

Egyenletesebbé vált az ipar vízhasználat, annak ellenére, hogy az 1960-1980. évek között az ipar frissvízhasználat a 1300 millió köbméterről 3053 millió köbméterre nőtt.

A vízgazdálkodás építőipara is korszerűsödik, és általában javul technikai-technológiai színvonala. Ez utóbbit némileg tükrözi az a tény is, hogy az állóeszköz-állomány bruttó értéke 1970 és 1980 között két és félszeresére növekedett, és az egy vízigyi foglalkoztatottra jutó bruttó állóeszközérték közel négyszerese a népgazdasági átlagnak.

Értékelési változatok

Tény azonban, hogy sem az ipari üzemek, sem a lakosság vízfogyasztása nem minősíthető takarékosnak.

Elsősorban az ipari üzemek takarékosabb vízhasználatára - jelentene komoly eredményeket. Ezen a téren 1 százalékos megtakarítás évi 5 millió köbméter vízkészletet kímél meg, és előreláthatóan hosszabb időtávon 6 milliárd forint értékű beruházást tenne feleslegessé, továbbá 30 millió kilowattóra energiamegtakarítást eredményezne.

A takarékosabb magatartási formák elterjesztéséhez viszont elodázhatatlan a **reális értékelési rendszer** kidolgozása. Az elmúlt évtizedeket az jellemezte, hogy a vízgazdálkodás csak az állandóan növekvő fejlesztési és üzemelési költség révén volt képes kielégíteni a társadalmat, a népgazdaság igényeit. Ezek a költségek csak részben térülnek meg az alkalmazott árakban és díjakban, s így jórészt az állami költségvetést terheltek, illetve terhelik napjainkban is. Ezen előbb vagy utóbb nemcsak vízgazdálkodási, de népgazdasági érdekből is változtatni kell.

A vízgazdálkodás-politika nagyon lényeges és aktuális feladata tehát az alapos közgazdasági megfontolásokat érvényesítő, gazdasági szabályozórendszer kidolgozása, ezen belül a társadalmi ráfordításokat jobban kifejező ár- és dírendszerek kidolgozása, valamint alkalmazása.

Aligha szükséges viszont hosszasan bizonyítani, hogy egy ilyen jellegű erőforrás számbavétel, de különösen pénzben kifejeződés értékelése — ez pedig csak az egyik kutatási feladat — sok buktatót rejt magában.

Az első és alapvető kérdés, hogy mi és menny az, amit az adott erőforrásból, jelen esetben a vízkészletből, értékelni kell, s egyáltalán mi tekintendő vízkészletnek?

A már említett kutatómunka során a kutatók a vízkészlet fogalmát újszerűen határozták meg. Nézetük szerint a termelőerők mai szintjén a magyar népgazdaság számára nemcsak a víz köbméterben vagy köbméter/sec.-ban mért közmű-értékben elfogyasztható mennyisége minősül vízkészletnek. Ezen túl vízkészletként értelmezik például a vízeinkből kinyerhető energiamennyiséget, szállítási kapacitást, a vendég- és üdülőknek számát, a hal-, kavics-, nád mennyiséget. Negatív érték viszont az egyes öblözetek elszennyezettsége.

A számbavétel első lépéseket tehát meghatározzák az említett negatív vagy pozitív irányú használatok (készletek) fizikai mértékességével mért dimenzióit, majd a használatokhoz tartozó készletek mennyiségét. Ezután következik a használatok (készletek) értékelése. Ez a legnehezebb feladat. A magyar gazdaság gyakorlatában ugyanis nincs olyan reális ár, amellyel értékelni lehetne az ország vízvagyonát, hiszen a **megleő árrendszer a kitermelés és értékesítés költségeire épül fel**. Így az a kitermelők munkáját minősíti, nem pedig az erőforrás-tulajdonosok gazdasági, társadalmi jelentőségét. Az értékelésnél két irányzat jön számításba:

— egyrészt a vagyonérték megközelítése a **szükségletkiszármazási folyamat alapján**, azaz a készletek számunkra annyit érnek, amennyit jelenben fel is használunk. Így a fel nem használt készletek értékelésétől eltekintünk,

— másrészt a szükségletkiszármazási folyamat meghatározása a **vagyonérték alapján**, azaz a készlet összegét értékeljük valamely módon. Ez utóbbi meggyezik az ásványvagyon értékelésének eljárás folyamatával.

A két értékelési mód közti különbséget például szeretérem bemutatni. Adott egy tó, mely termet halat, nádat, lehet rajta hajósti stb. Ha a tó ezirányú természetes teljelménye a társadalomnak, illetve a gazdaságnak nincs szüksége, akkor az nem jelent értéket, illetve csak annyiban, amilyen értékben a társadalom azt igénybe veszi. Ezzel szemben a vagyonérték alapján történő megközelítésnél az igénybevétel lehetőségrendszer értékeljük a **Kőolajkutató Vállalatnak, a Szerszám-gépipari Műveknek, a Tiszántúli Áramszolgáltató Vállalatnak, a Budapesti Elektromos Műveknek és a BHG Híradástechnikai Vállalatnak** sikerült megtennie. Ez utóbbi 1980-ban a 97-ik volt, 1982-ben viszont már a 76-ik.

A termelési érték szerinti helyezéseket számottevően javító vállalatok között az előző évhez hasonlóan sok a hőerőmű, a hátracsúszók közé került viszont hét húsipari vállalat.

A legnagyobb, 27. helytel történő előrelépést az **Észak-dunántúli Áramszolgáltató Vállalatnak**, majd sorrendben ezt követően a **Dél-alföldi Gázszolgáltatóknak, a Kőolajkutató Vállalatnak, a Szerszám-gépipari Műveknek, a Tiszántúli Áramszolgáltató Vállalatnak, a Budapesti Elektromos Műveknek és a BHG Híradástechnikai Vállalatnak** sikerült megtennie. Ez utóbbi 1980-ban a 97-ik volt, 1982-ben viszont már a 76-ik.

A termelési érték szerinti rangsorban bekövetkezett az előző évinél jóval intenzívebb változásokra jellemző a helyváltoztatások széles értékeinek alakulása. Míg 1981-ben a legnagyobb előrelépést 17 helyváltoztatást jelentett, 1982-ben 27 volt a csúszás. A visszacsúszás széles értékei közötti különbség ennél jóval nagyobb. A legnagyobb pozícióvesztéség 1981-ben 16 hely volt, 1982-ben pedig 61. (A szétválasztott VBKM-ből a névsorleves jogosult utódvállalat az előd 38. helyre került fel a 99.-re.) A sorrendben következő hátracsúszó vállalat, a **Caola** már csak 16 helyet veszített. Jelentős pozícióvesztő vállalat volt még az **Észak-magyarországi Vegyiművek, a Békés megyei Gabonaforgalmi Vállalat, a Tisza Cíngyár, az Óntódei Vállalat, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Állatorgalmi és Húsnári Vállalat és a Budapesti Húsupari Vállalat**. Ezek egy részénél a csúszás oka a szervezeti változás volt.

A klubtagságtól 1982-ben 6 vállalat vált meg. Közülük szervezeti változás következtében: a **Finomkerámiai Művek és az Elzeti Művek**.

A 89. és 100. közötti helyezésekről pedig az 1980 óta tag **Egyesült Vegyiművek, az Álmásfűzőti Timföldgyár és az 1981-ben új létesítések csak vendégeskedő Szerencsi Édesipari Vállalat és a Hajdúsági Ipari Művek** került ki.

Új tagként felvételükhez az **Oroszlányi Szénbányák (77.) és a Szekszárdi Húsupari Vállalat (89.)**, a **Kőbányai Sörgyárt (91.)**, a **Biogal Gyógygyártó (94.)** és az egyévi távollét után visszatért **Alkaloída Vegyészeti Gyár (88.)**, valamint az **Építelésztalos és Faipari Vállalat (100.)**.

A termelési érték szerinti 100 legnagyobb vállalat között növekedett azok száma, amelyek más mutatók szerint rangsorolva is a legnagyobbak. A termelési érték szerinti legnagyobbak közül a többi mutató szerint is az első száz vállalat között találhatók száma:

Mutató	Vállalatok száma 1981	1982
Létszám	52	58
Állóeszközérték	72	73
Exportérték	54	56
Belföldi értékesítés	76	82

W. I.

ELEKTRONIKUS BANKKAPCSOLATOK

A Magyar Nemzeti Bank, az Országos Takarékpénztár és a Külférfőkeletmi Bank csatlakozott a **Society for Worldwide Interbank Telecommunication S. C.**-hoz (népszerű rövidítése: SWIFT), amely a világ 39 országában rendelkezik összeköttetéssel és kb. 1000 bank részét a kapcsolati rendszerben. Központja Brüsszel. A rendszer naponta 250 ezer nemzetközi pénzügyi tranzakciót hajt végre. A rendszer nagy előnye, hogy segítségével a tagbankok a videó-technikai segítségével azonnal elérhetők. Az új technika biztonságosabb, mint a posta, a telefon és a telex.

Az egységessé tett üzenetkövetítés révén a résztvevő bankoknak nem kell törődniük a különböző nyelven írott utasítások megértésével, a **fixtets négyrehajtásával együtt a SWIFT már könyveit is a szóban forgó összet.** A SWIFT nagy gondot fordít a biztonságra. Az üzeneteket két vonal továbbítja, az egyik előben, a másik pedig akkor, ha az első valamely ok miatt nem működik. A központ felüljár az eltelt nap forgalmát automatikusan kimutatja, sőt arra is képes, hogy ezt a hozzácsatlatoztatott telexgépek kirja. A rendszer adatbankjában „on line” módszerben 2 hély „éinek” az üzenetek, s 6 hónapig azok külön kértére lekérthetők. A magyar pénzintézetek csatlakozása alkalmából Bes-

ELEKTRONIKUS BANKKAPCSOLATOK

F.: Vannak olyan vélemények, hogy az elektronika „megöli” a bankok hagyományos szerepét és olyan új mechanizmusokat hoz létre, amelyek ettől az üzletágtól korábban idegenek voltak.

B. K.: Ez a veszély nem fenyeget. Ezek az eszközök, mint az élet minden területén, csupán a **rutinmunkának üzennek hadat**, s felszabadítják a bankszakembereket a kreatív feladatok megoldására. A banknál az új technikaival együtt új ügyléti, szolgálati feladatok jelentkeznek. De ezeket nem szabad negatívan kezelni, hanem a fejlődés új vonásának kell tekinteni. Ez is igaz, hogy az új feladati irányok középette a fizetés bankprofilok elmosódóban vannak, s a tevékenységek erősen diverzifikálódnak.

F.: Hogyan hatnak a bankok közötti versenyre az új és általában a gyors információcsere lehetőségei?

B. K.: Az új eszközök az új technika bizonyos szempontból kiegészítik a versenyelőnyeket terem. Arra gondolok, hogy korábban a bankok saját maguk alakították ki — eltérő határföldkel — piaci információ-

gek természetesen beszűkülnek. Ezért a bankoknak stílusváltásra is szükségük van, azaz nagyobb szerepet kell adni a „késpéznél megedszent” ügyleteknek, ami a pillanatnyi üzleti lehetőségekkel való operálás helyeire előtérbe. Növelni kell a szolgáltatási üzletág jelentőségét. Szerepe lehet a **factoring** és a **leasing** üzletekben való erőteljesebb részvételnek is. Ezek a lehetőségek kompenzálhatják a hagyományos bankműveletek csökkenő nyereségét.

F.: A SWIFT nem profitorientált vállalkozás, hanem nemzetközi szolgáltatási tevékenység. Milyen tarifapolitikát követ a társaság?

B. K.: A társaság jövedelme két részből áll: a „**tagsági**” díjakból, amelyekkel a rendszerben részt vevő bankok fizetnek, valamint a **műveleti egységdíjakból**. Célnk, hogy a tagsági díjakat rendszeresen csökkentjük és a forgalomnövekedés révén a műveleti díjakból érjük el a tevékenységünk jövedelmezőségét.

F.: Az elektronikus eszközök és automatizálás ellen ható tényező az is, hogy az általások sebessége miatt bizonyos likviditási tartalékok vesz el a vállalatok, illetve a bankok számára, amely bizonyos viszonylagos kamatvesztést okozhat. Mit ígér elmentéltként a rendszer?

B. K.: Az új eszközök az új technika bizonyos szempontból kiegészítik a versenyelőnyeket terem. Arra gondolok, hogy korábban a bankok saját maguk alakították ki — eltérő határföldkel — piaci információ-

A Százak Klubja

Immár a harmadik éve, hogy a Figyelő a KSH-val együttműködve közzéteszi a magyar ipar 100 legnagyobb vállalatának rangsorát.

A magunk mögött hagyott 1982-es gazdasági évben sem volt könnyű helyállniuk az ipari gazdálkodó szervezeteknek. A piaci körülményekben nem történt kedvező fordulat, a szigorú szabályozórendszer és az évközben az egységy megőrzése érdekében hozott intézkedések számos előre nem várt nehézséget okoztak. Az intézkedések által közvetített új körülményekhez való alkalmazkodás az év hátralevő része rendszerint kevésnek bizonyult. Folytatódott a változások a vállalati szervezeti struktúrában is. A konvertibilis elszámolású exportőr vállalatok egy részét érzékenyen érintették a külföldi ár- és keresletváltozások.

A vállalatok rangsorát ezek a hatások együttesen módosították. Azt, hogy melyek veszítettek el klubtaggáskukat, melyeknek sikerült új tagként belépniük és hogyan változott a helyezések sorrendje: ezt mutatja be a mellékelt lista.

A 100 iparvállalat rangsorának első két helyezettje — a **Dunai Kőolajipari Vállalat, a Nagyalföldi Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalat** — 1980 óta áll az élen. Az idén először a harmadik helyet egy újabb kőolaj-feldolgozóipari vállalat (a TIFPO) előhódította a **Magyar Vagon- és Gépgyártól**. Rajtuk kívül még nyolc vállalat őrízte meg tavalyi helyezését.

A termelési érték szerinti helyezéseiket számottevően javító vállalatok között az előző évhez hasonlóan sok a hőerőmű, a hátracsúszók közé került viszont hét húsipari vállalat.

A legnagyobb, 27. helytel történő előrelépést az **Észak-dunántúli Áramszolgáltató Vállalatnak**, majd sorrendben ezt követően a **Dél-alföldi Gázszolgáltatóknak, a Kőolajkutató Vállalatnak, a Szerszám-gépipari Műveknek, a Tiszántúli Áramszolgáltató Vállalatnak, a Budapesti Elektromos Műveknek és a BHG Híradástechnikai Vállalatnak** sikerült megtennie. Ez utóbbi 1980-ban a 97-ik volt, 1982-ben viszont már a 76-ik.

A termelési érték szerinti rangsorban bekövetkezett az előző évinél jóval intenzívebb változásokra jellemző a helyváltoztatások szélső értékeinek alakulása. Míg 1981-ben a legnagyobb előrelépést 17 helyváltoztatást jelentett, 1982-ben 27 volt a csúszás. A visszacsúszás szélső értékei közötti különbség ennél jóval nagyobb. A legnagyobb pozícióvesztéség 1981-ben 16 hely volt, 1982-ben pedig 61. (A szétválasztott VBKM-ből a névsorleves jogosult utódvállalat az előd 38. helyre került fel a 99.-re.) A sorrendben következő hátracsúszó vállalat, a **Caola** már csak 16 helyet veszített. Jelentős pozícióvesztő vállalat volt még az **Észak-magyarországi Vegyiművek, a Békés megyei Gabonaforgalmi Vállalat, a Tisza Cíngyár, az Óntódei Vállalat, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Állatorgalmi és Húsnári Vállalat és a Budapesti Húsupari Vállalat**. Ezek egy részénél a csúszás oka a szervezeti változás volt.

A klubtagságtól 1982-ben 6 vállalat vált meg. Közülük szervezeti változás következtében: a **Finomkerámiai Művek és az Elzeti Művek**.

A 89. és 100. közötti helyezésekről pedig az 1980 óta tag **Egyesült Vegyiművek, az Álmásfűzőti Timföldgyár és az 1981-ben új létesítések csak vendégeskedő Szerencsi Édesipari Vállalat és a Hajdúsági Ipari Művek** került ki.

Új tagként felvételükhez az **Oroszlányi Szénbányák (77.) és a Szekszárdi Húsupari Vállalat (89.)**, a **Kőbányai Sörgyárt (91.)**, a **Biogal Gyógygyártó (94.)** és az egyévi távollét után visszatért **Alkaloída Vegyészeti Gyár (88.)**, valamint az **Építelésztalos és Faipari Vállalat (100.)**.

A termelési érték szerinti 100 legnagyobb vállalat között növekedett azok száma, amelyek más mutatók szerint rangsorolva is a legnagyobbak. A termelési érték szerinti legnagyobbak közül a többi mutató szerint is az első száz vállalat között találhatók száma:

Mutató	Vállalatok száma 1981	1982
Létszám	52	58
Állóeszközérték	72	73
Exportérték	54	56
Belföldi értékesítés	76	82

W. I.

A Százak Klubja

A legnagyobb arányú helyváltoztatás a termelési érték és az export értékesítés szerinti sorrendben következett be. (E két mutató szerint a legalább 3. helytel előbbre, illetve hátrább került vállalatok aránya mintegy 60 százaléka.) A legkevésbé számú és a legkisebb mértékű helycsere az állóeszköz-rangsorban került sor. Ez pedig arra utal, hogy 1982-ben a klubtagok sorrendjének változásában többnyire nem a szervezeti változások, hanem az értékesítési lehetőségek, a megváltozott környezethez való alkalmazkodás sokféle vagy szűkös lehetősége és azok felhasználásának sikeressége játszott fontos szerepet.

A viszonylag stabil állóeszköz-rangsor és a két kivételtől (**VBKM, Tisza Cíngyár**) eltekintve kis amplitúdójú létszám-sorrend-változás pedig arra is utal, hogy a decentralizációs változások a 100 legnagyobb iparvállalat körében nem módosították számottevően a vállalati méretstruktúrákat.

Az előző évhez hasonlóan, 1982-ben is egyelőre a **Videoton Elektronikai Vállalattal** — bővült a 10 milliárd forint termelési érték feletti vállalatok köre. Nem változott a 10 milliárd forint feletti exportot értékesítők száma. Kettővel nőtt viszont az a határ feletti belföldi értékesítőké. Nem bővült a legnagyobb értékű állóeszköz-állománnyal rendelkezők száma.

A szervezeti változások 1981-ben az 5-10 ezer fős, 1982-ben a 10 ezer főnél többet foglalkoztató vállalatok számát csökkentették.

A vállalatok nagyságát és teljesítményét jellemző adatokat az egyes mutatók szerint legnagyobb 100-100 vállalatról a táblázatban közöljük.

A 100 legnagyobb iparvállalat értékkategóriáinként

Mutató	10 mill- iárd Ft	5-10 — 2-5	1-2 1/2- 1	0,5 mill- iárd Ft
Termelési érték	1981 10 26 64	—	—	—
1982	11 28 63	—	—	—
Export	1981 11 28 63	—	—	—
1982	2 4 14 24 52	—	—	—
Belföldi értékesítés	1981 6 21 56 17	—	—	—
1982	8 25 52 15	—	—	—
Bruttó állóeszközérték	1981 12 18 43 27	—	—	—
1982	12 18 42 28	—	—	—

A 100 legnagyobb iparvállalat létszámkategóriáinként

Mutató	10 mill- iárd Ft	5-10 — 2-5	1-2 1/2- 1	0,5 mill- iárd Ft
Termelési érték	1981 9 3 2	—	—	—
1982	8 1 1	—	—	—
Export	1981 1 4 2 1 1 5	—	—	—
1982	1 3 1 1 1 3	—	—	—
Belföldi értékesítés	1981 8 3 3	—	—	—
1982	9 1 1	—	—	—
Bruttó állóeszköz- érték	1981 6 6 2	—	—	—
1982	6 4	—	—	—

A 10 ipari tröszt közül 9-nél több mint 10 ezer fő dolgozott, 1-nek a létszáma pedig 5 és 10 ezer fő között volt. (A négy megszüntült tröszt közül kettő az előbbi, kettő pedig az utóbbi kategóriába tartozott 1981-ben.)

A TRÖSZTÖK JEGYZÉKE

Termelési érték szerinti sorrend	1982.	1981.	A trösztök megnevezése	Lét-szám	Bruttó állóeszköz-érték	Export értékesítés	Belföldi értékesítés
1.	1.	Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt	2	2	3	1	
2.	2.	Magyar Villamosművek Tröszt	1	1	9	2	
3.	3.	Állatorgalmi és Húsupari Tröszt	4	4	1	3	
4.	4.	Gabona Tröszt	5	5	8	4	
5.	5.	Magyar Alumíniumipari Tröszt	6	3	3	6	
6.	6.	Teljesipari Vállalatok Trösztje	6	6	2	6	
7.	7.	Csepeli Vas- és Féművek	7	6	5	8	
8.	8.	Mézőgazdasági és Élelmiszeripari Gépgyártó és Szolgáltató Vállalatok Trösztje	3	9	4	9	
9.	13.	Szerszámipari Vállalatok Trösztje	10	9	7	7	
10.	14.	Tégla- és Cserépipari Tröszt	8	7	10	10	